

אורי כהן
ואיתן אורקיבי

הפרופסורה והסטודנטים באוניברסיטה העברית 1967-1972

מחקר זה עוסק במאבקם של הסטודנטים באוניברסיטה העברית בירושלים לשנות את חלוקת הכוח בינם לבין הסגל האקדמי הבכיר באוניברסיטה ובתגובת הסגל על פעילות זו. עד אמצע שנות השישים היו הפרופסורים הגורם הפעיל שקיבל את ההחלטות במוסד, בעוד שהסטודנטים היו גורם סביל שלא השתתף בקביעת מדיניות האוניברסיטה. תבנית יחסים זו מוסדה במוקדי קבלת ההחלטות: חבר הנאמנים, הסנט, מועצות הפקולטות וחוגי הלימוד. בגופים אלה היו הסמכויות והאחריות נתונים בידי הפרופסורה, ללא מעורבות ישירה או עקיפה של הסטודנטים. מבנה זה התקיים באוניברסיטה העברית מראשית שנות החמישים והיה הבסיס לערוצי התקשורת וליחסי הגומלין בין הקבוצות. הפרופסורה שאפה לשמר מבנה יחסים זה, שהקנה לה שליטה בלעדית בתהליכי קבלת ההחלטות במוסד. במחצית השנייה של שנות השישים החלו להישמע בקרב הסטודנטים קולות שערערו על תבנית יחסים זו, ושדרשו לשתפם בקבלת ההחלטות בכל דרגי הניהול של האוניברסיטה. תביעה זו הייתה למוקד המאבק העיקרי של הנהגת הסתדרות הסטודנטים עד 1972. התביעה לשינוי סדרים לא הייתה ייחודית לאוניברסיטה העברית אלא עלתה ברבות מהאוניברסיטאות המובילות במערב אירופה ובארצות-הברית, אולם מאבקים מקבילים בחו"ל התאפיינו בעצמות ובהיקפים גדולים יותר, השתלבו בתביעות פוליטיות וחברתיות שנגעו לסדר החברתי הכללי, והיו כרוכים במחאה אלימה.¹

D.E. Phillips, *Student Protest, 1960-1970: An Analysis of the Issues and Speeches*, Lanham, MD 1985; 1
J.A. Reuben, 'Reforming the University: Student Protests and the Demand for a "Relevant" Curriculum',
G.J. De Groot (ed.), *Student Protest: The Sixties and After*, New York 1998, pp. 153-168

בריון שלפנינו אנו מבקשים לבחון את מהלכיו ותוצאותיו של המאבק לשיתוף הסטודנטים בניהול האוניברסיטה העברית. חשיבות המקרה נובעת ממעמדה המוביל של האוניברסיטה העברית בישראל. הפרופסורה סברה כי אופן ניהולה את המשבר ישמש דגם עבור יתר האוניברסיטאות בארץ. עמדה זו התחזקה עם התארכות המשבר, כשהסטודנטים גילו יכולת התמדה בהצגת דרישותיהם. תוצאות המשבר מעידות על קבלתו של העיקרון שהסטודנטים אינם סבילים לחלוטין, ושיש מקום לשלבם בקביעת מדיניות. במילים אחרות, האוניברסיטה הכירה בעובדה שהסטודנט אינו אורח מזדמן הפורש לאחר זמן קצר למחוזות אחרים, אלא הוא רכיב אורגני במשחק הכוחות האקדמי. המשמעות המעשית של הכרה זו הייתה ייצוג לסטודנטים בגופי הניהול במוסד.

עדות לחשש הפרופסורה הירושלמית מהתפתחות מאבק סטודנטיאלי בסגנון ובעצמה שאפיינו מרידות הסטודנטים בחו"ל יש בדברים שכתב רקטור האוניברסיטה העברית דאז, יעקב כ"ץ. בספרו האוטוביוגרפי הדגיש כ"ץ כי המאבק שהתנהל בקמפוס גבעת רם נתפס כבעל השפעה מכרעת על ההשכלה הגבוהה בארץ. כ"ץ חשש כי ניהול לא תקין של המאבק עם הסטודנטים עלול להוביל לאבדן או להפחתה משמעותית בהשפעת הפרופסורה על ניהול האוניברסיטה, וכי השלכותיו על הפוליטיקה שמחוץ למוסד יכולות להיות מרחיקות לכת:

ההיסטוריון
יעקב כ"ץ, רקטור
האוניברסיטה
העברית 1969-1972

בסתיו 1969 הגיעו לארץ גלי מרד הסטודנטים מעבר לים. הסטודנטים תבעו את שיתופם במוסדות ההנהגה באוניברסיטה, והראדיקאלים שביניהם השמיעו סיסמאות מתסיסות, עד שהשתררה אווירה של אלימות מאיימת. יום אחד בא אלי ידידי יוסי בן דויד ואמר לי: 'יעקב, אני הייתי בברקלי, כך בדיוק זה התחיל'. ושם הרי פרצה מהפכה ממש, ומשם התפשטה למרכיב האוניברסיטאות באמריקה ובאירופה. כיצד הצלחנו לנטרל את האיום, אין כאן המקום לפרט. די אם אומר, כי הוועדה המתמדת של הסינאט ישראלי ירדה לעיתים חצאי לילות ולא תמיד בבניין האוניברסיטה אלא בביתנו, לטכס עצה. שכן העימות עם הסטודנטים לא היה חד-פעמי [...] המאבק בין כותלי האוניברסיטה התנהל תוך ליווי אמצעי התקשורת, ועיני המוסדות האקדמיים בארץ היו נשואות לירושלים. התנגשות אלימה כאן היתה גוררת אחריה אירועים מקבילים במקומות אחרים, ואנו היינו מודעים, כי צעדינו הם בעלי משמעות ציבורית חמורה.²

נבחן במאמר זה שלושה שלבים בהתפתחות המשבר בין הנהלת האוניברסיטה לסטודנטים. השלב הראשון התאפיין בהתעוררות הולכת וגוברת של חוסר נחת מצד הסטודנטים. במרכזו עמדה החרפה של ביקורת הסטודנטים בתחום הפוליטי, כלפי מדיניות הממשלה וראשיה, ובתחום המוסד האקדמי, כלפי מנהלי האוניברסיטה. בשיא התעוררות זו טענו הסטודנטים כי מנהלי האוניברסיטה אינם כשירים לתפקידם, ושצריך לשתף את הסטודנטים בניהול במישורים האקדמיים והמנהליים. הנהלת האוניברסיטה בהנהגת הרקטור פרופ' נתן רוטנשטרייך דחתה כל משא ומתן עם הסטודנטים על שיתופם בניהול. השלב השני נפתח לאחר מלחמת ששת הימים, ובו ביקשה הפרופסורה לשקם את יחסיה המעורערים עם הסטודנטים באמצעות הקמת ועדות משותפות שנועדו למתן את הניכור

2 י' כ"ץ, כמו עיני: אוטוביוגרפיה של היסטוריון, ירושלים 1989, עמ' 141.

וההיררכייה בין הצדדים. פעילות זו נשאה אופי בלתי פורמלי ולא ביצועי, ובניגוד לציפיות ההנהלה הובילה מדיניות זו להחרפת היחסים ולהגברת הלחץ מצד הסטודנטים על ההנהלה. השלב השלישי החל עם כניסת פרופ' יעקב כ"ץ למשרת הרקטור, בשנת 1969. כ"ץ פתח בסדרת דיונים פנימיים והוביל לגיבוש עמדה משותפת של הפרופסורה באשר לתביעות הסטודנטים. עמדה זו גרסה שיתוף פעולה הדרגתי ומותנה עם הסטודנטים תוך חתירה לצמצום פוטנציאל האלימות של המאבק והעברתו לפסים של דיאלוג קבוע עם הסטודנטים. באמצעות מדיניות זו הצליחה הפרופסורה לשמר הלכה למעשה את המונופול שהיה לה בקביעת מדיניות האוניברסיטה. אולם גם הסטודנטים הגיעו להישגים, ולראשונה ניתן להם ייצוג בוועדות אקדמיות וכן במועצות הפקולטות, בסנט, בוועד הפועל ובחבר הנאמנים.

א. שנות השישים: התרחבות מוסדית ואקטיוויזם סטודנטיאלי

לאחר מלחמת העולם השנייה החל גידול משמעותי במספר הסטודנטים באוניברסיטאות בעולם, במיוחד במערב.³ תהליך דומה התרחש באוניברסיטה העברית, בד בבד עם התבססותה כאוניברסיטה המובילה בארץ.⁴ מהקמת המדינה ועד ראשית שנות השישים גדל פי חמישה מספר חברי הסגל האקדמי באוניברסיטה: מ-208 בשנת הלימודים תש"ט ל-1,046 בשנת תשכ"א. גם במספר התלמידים חלה עלייה חדה – פי שמונה וחצי: מ-871 סטודנטים בתחילת שנת הלימודים תש"ט ל-7,329 בשנת הלימודים תשכ"א.⁵ במחצית הראשונה של שנות החמישים הונהג באוניברסיטה בהדרגה, בתחילה במדעי הרוח ולאחר מכן במדעי הטבע, תואר ב"א – עד אז התנהלו הלימודים רק לתואר מוסמך. כבר בראשית שנות השישים היה מספר מקבלי תואר ב"א הגדול ביותר בין מקבלי התעודות באוניברסיטה.

בתוך שנים ספורות מאז חידוש הלימודים, לאחר העזיבה הכפויה של קמפוס הר הצופים באפריל 1948, פתחה האוניברסיטה ארבע פקולטות חדשות: רפואה, משפטים, מדעי החברה וחקלאות, והשתיים הוותיקות, מדעי הרוח ומדעי הטבע, הורחבו באופן ניכר. אין אמת מידה טובה יותר להפתחתה של האוניברסיטה ממספר התארים האקדמיים שניתנו בה לסטודנטים. ב-17 המחזורים מפתחת האוניברסיטה בשנת 1925 ועד 1948 העניקה האוניברסיטה תוארי מוסמך ל-758 סטודנטים ותוארי דוקטור לפילוסופיה ל-84 – סך הכול 842 תארים.⁶ בעשר השנים ממלחמת העצמאות עד

3 קולינס ציין כי שיעור הסטודנטים במכללות בארצות-הברית בשנת 1940 היה 15.6 אחוז מקרב הצעירים בגיל שמונה-עשרה עד עשרים ואחת, לעומת 52.8 אחוז בשנת 1970. שיעור הסטודנטים לתואר ב"א מקרב צעירים עד גיל עשרים ואחת היה 7 אחוזים בשנת 1940 ושילש עצמו ל-21.1 אחוז בשנת 1970. ראו: R. Collins, *The Credential Society*, New York 1979, pp. 4–5, table 1.1

4 דיון בהתרחבות ובמשמעותיותה בשנות החמישים ראו: א' כהן, ההר והגבעה: האוניברסיטה העברית בירושלים בתקופת טרום העצמאות וראשית המדינה, תל-אביב תשס"ז, עמ' 171–200.

5 ספר משרד החינוך והתרבות, תשכ"ג, ירושלים 1963, עמ' 188.

6 ראו הטבלה 'Degrees Conferred up to 1948' בתוך: *The Hebrew University Jerusalem: Its History and Development*, Jerusalem 1948, p. 92

1958 הגיע מספר התארים ל-7,323⁷; ועד שנת 1962 גדל מספרם ל-6,302⁸. כאמור תהליך ההסמכה התעצם בשנות השישים, ככל שהתבססו תוארי הב"א במערך התארים בכל הפקולטות.⁹

אולם יותר מכול מזהות שנות השישים עם מחאת הסטודנטים ומשבר הלגיטימציה המתמשך בהשכלה הגבוהה.¹⁰ מכללות ואוניברסיטאות בארצות-הברית, בגר-מניה ובצרפת היו לזירות של מחאה, וחלקם זכו למוניטין כמרכזי אקטיוויזם.¹¹ מחאה זו התאפיינה בעימותים חריפים בין מנהלי האוניברסיטאות לבין סטודנטים אקטיוויסטים, בד בבד עם עלייה מתמדת בפעילותם של גופים פוליטיים באוניברסיטאות, הפצת חומר תעמולתי בתחומיהן ונכונות של סטודנטים לנקוט אמצעי התנגדות דוגמת הפגנות סוערות שכללו עימותים חריפים עם כוחות המשטרה ופגיעה בסדר הציבורי, ופרובוקציות בלתי אלימות דוגמת כיבוש בנייני המנהלה של האוניברסיטה ומניעת השימוש בהם.

אחד ממוקדי הוויכוחים בין הסטודנטים להנהלות האוניברסיטאות היה ספרו של קלרק קר 'תכליות האוניברסיטה' (*The Uses of the University*), שהציג את המושג Multiversity. קר הצביע על שינויים בצרכים ובמאפיינים של האוניברסיטה לאחר מלחמת העולם השנייה ועל התרחקותה ההדרגתית מן הדגם של האוניברסיטה הגרמנית המחקרית של המאה התשע-עשרה, שהיה הדגם המוביל באוניברסיטאות המערב.¹² גידולה של האוניברסיטה יצר

לדעת קר שורה של מתחים חדשים בין אינטרסים ודגשים שונים. הממשל האקדמי קיבל צורה של פדרציה, שפועלות בה 'אומות' רבות: סטודנטים, סגל אקדמי, נאמנים וקבוצות ציבוריות. לכל אחת מהן טריטוריה, חוקה וצורות ממשל משלה, וכל אחת יכולה להכריז מלחמה על האחרות. מסקנתו

מראות מרד הסטודנטים בפריז, 1968

7 ספר החינוך והתרבות, תשי"ח, ירושלים 1958, עמ' 229.
 8 ספר החינוך והתרבות, תשכ"ב, ירושלים 1962, עמ' 189.
 9 מספר מקבלי התארים באוניברסיטה העברית בשנת הלימודים תשכ"ח היה 2,160; בשנת תשכ"ט – 2,367; ובשנת תשל"א – 2,399. ראו: 'לוח 22: תלמידים ומקבלי תארים במוסדות האקדמיים', שנתון סטטיסטי לישראל, 22, ירושלים 1971, עמ' 563.
 10 N. Glazer, "Student Power" in Berkeley', A. De Conde (ed.), *Student Activism*, New York 1971, pp. 295-317
 11 N. Van Dyke, "The Location of Student Protest: Patterns of Activism in American Universities in the 1960s", דה גרוט (לעיל, הערה 1), עמ' 27-36; פ' סיל ומ' מק'קונביל, המהפכה הצרפתית 1968, תרגם " עוזיאל, תל-אביב תשל"ל.
 12 ' בן-דוד וא' זלוצ'ובר, 'אוניברסיטאות ומערכות אקדמיות בחברות מודרניות', מגמות, טו (1967), עמ' 137-163; A. Flexner, *Universities: American, English, German*, New York 1930

הייתה כי האוניברסיטה היא חברה פלורליסטית שיש בה תרבויות רבות, חברה שצפוי בה דו-קיום של מרכיבי הפרדציה יותר מאיחוד של מרכיבים אלה.¹³

כנגד רעיון ה־Multiversity טענו סטודנטים אקטיוויסטים כי האוניברסיטה הפכה למנגנון שמטרתו הבטחת נאמנות ללא ערעור. הם קבעו כי הידע האקדמי משמש כמעט באופן בלעדי לחיזוק המבנה הקפיטליסטי, להגדלת רווחים ולהידוק הפיקוח החברתי. אותם סטודנטים הציעו חלופה למבנה האקדמי של ה־Multiversity בדמות שלטון עצמי בכל הנוגע לניהול ענייניהם, ותבעו לשתפם לצד הסגל האקדמי בקביעת הצורה והמהות של החינוך הניתן באוניברסיטה.¹⁴ בעקבות מחלוקת זו התפתח מאבק בין הסטודנטים למנהלי האוניברסיטאות, הסגל האקדמי והאחראים מטעם הציבור על התנהלות האוניברסיטה, ונוצר משבר לגיטימציה שאיים על יציבותה של האוניברסיטה.¹⁵

ב. 'התעוררות שיש לעודד'

לסטודנט הישראלי בשנות השישים היה דימוי של אדם אדיש ובלתי מעורב מבחינה פוליטית, במיוחד בהשוואות שערכה התקשורת בינו ובין הנוער התוסס והמרדן בקמפוסים המערביים, השוואות שעלה מהן דימוי של הסטודנט המערבי המניף דגלי מחאה וביקורת, הקורא לשחרור מכבליה של החברה הבורגנית, המתאסף בהמוניו למחות על עוולות האימפריאליזם, והמתארגן לפעילות מחאה מול המשטר.¹⁶ הסטודנטים בארץ הצטיירו כציבור המונהג בידי עסקנים מפלגתיים ונטול יכולת או שאיפה לפעול מעבר לתחום הצר הנוגע לתנאי הלימודים שלו: שכר לימוד, פעילויות תרבות בקמפוס והפעלת מזנונים בתחומו. במהלך 1966 ובראשית 1967 התרחשו מספר אירועים שסטודנטים הביעו בהם מחאה, ושבישרו את ראשית היווצרותו של מתח בקמפוס הירושלמי. אירועים אלה לא התאפיינו כלל ועיקר בעצמה ובאלימות שאפיינו את פעילות הסטודנטים בפריז ובברקלי, אולם הם עוררו הדים נרחבים בקמפוס ואף מחוצה לו וגרמו לראשית התהוות המתח שליווה מאז ולאורך שנים את יחסי הפרופסורה והסטודנטים.

האירוע הראשון היה במאי 1966, בעת ביקור הקנצלר הגרמני לשעבר, קונרד אדנאואר, בישראל. סטודנטים מהאוניברסיטה התארגנו להפגנה קולנית כנגד ביקורו, ובעקבות המחאה נכנסו כוחות משטרה לקמפוס, סטודנטים הוכו, וחלקם נעצרו.¹⁷ בעבור אחדים סימן האירוע את תחילתו של מרי

13 C. Kerr, *The Uses of the University*, Cambridge, MA 1982

14 W.W. Scranton, *The Report of the President's Commission on Campus Unrest*, New York 1971

15 S. Hoffman, 'Participation in Perspective?', *Daedalus*, 99 (Winter 1970), pp. 177-221; J. Gusfield, 'Student Protest and University Response', *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 395 (May 1971), pp. 26-38; M. Lyons & J. Lyons, 'Power and University: A Perspective on the Current Crisis', *Sociology of Education*, 46 (Summer 1973), pp. 299-314; L.C. Hawes & H.R. Trux, 'Student Participation in the University Decision-Making Process', *Journal of Higher Education*, 45, 2 (February 1974), pp. 123-134

16 לסקירה היסטורית ממצה של תנועות הסטודנטים בעולם בתקופה זו ראו: M.E. Boren, *Student Resistance: A History of the Unruly Subject*, New York 2001, pp. 123-183

17 ההפגנה אורגנה על ידי סטודנטים מתאי מק"י וגח"ל. המפגינים הניפו שלטים שעליהם נכתב 'אדנאואר סע לאושוויץ' ו'ראוס!'. בעקבות התגובה האלימה של המשטרה פתחו הסטודנטים בשביתה ונציגיהם התקבלו לפגישה אצל

סטודנטים, ובמיוחד בירך על ההפגנה העיתון 'העולם הזה':

אחרי כל השנים הללו [שבהן] עקבנו בקנאה מרה אחרי מעשי הסטודנטים בארצות אחרות. כי עד השבוע האחרון לא האמין איש כי סטודנט ישראלי מוכן לכך, מסוגל לכך. היה נדמה כי הסטודנטים הישראלים שונים מכל הסטודנטים בעולם [...] שהתאים המפלגתיים בציבור הסטודנטים הוקמו על-ידי מנגנונים מפלגתיים בכדי לגייס צאן בחירות [...] האם הנוער העברי המשכיל אדיש לענייני העם והעולם, לאידיאלים של צדק ויושר, לבעיות של מוסר ומצפון?¹⁸

פרשה נוספת שזעזעה את הקמפוס אירעה בפברואר 1967, כשקריקטורה שאמורה הייתה להתפרסם בעיתון הסטודנטים 'ניצוץ' – עיתון המשותף לאוניברסיטה העברית ולטכניון בחיפה – נפסלה על ידי הצנזורה.¹⁹ פסילת הקריקטורה, שעסקה ב'פרשת הצנזורה של עיתון בול',²⁰ יצרה גל תגובות, ובשיאו הודיעה הסתדרות הסטודנטים של האוניברסיטה העברית על כוונתה לפתוח במאבק על חופש הביטוי בטענה שהפסילה הייתה פוליטית ולא ביטחונית.²¹

בעוד ש'העולם הזה' זיהה את שמרנות הממסד המפלגתי כמכשול העיקרי העומד בפני התפתחות מחאה סטודנטאילית, הצביע 'הארץ' על השילוב שבין גילם המבוגר יחסית של הסטודנטים לבין שמרנות הסגל האקדמי בארץ:

בישראל בוגרים הסטודנטים ובשלים מעמיתיהם ברוב הארצות, כי הם באים לאוניברסיטות אחר שירות חובה בצבא [...] אמת, בהשוואה לאחרים כמותם בארצות אחרות הם אינם נהנים בדרך כלל מהנהגה אחראית במידה מספקת, ולפיכך בוחרים למאבקהם לעתים קרובות מדי מטרות לא נכונות. אך לא רק הם ראויים לביקורת בשל כך. שלא כמו עמיתיהם בחו"ל (למשל, בקליפורניה), אין הסטודנטים בישראל זוכים לעידוד ולתמיכה פעילה ממוריהם מחוץ לחדרי ההרצאות.²²

'הארץ' לא צפה אפשרות שהסטודנטים יעלו על המתרסים כחבריהם בעולם המערבי, ועם זאת קרא לשילובם, לצד הסגל האקדמי הבכיר, בזירה הפוליטית בהיותם גורם שוחר השכלה שתסיסו תסייע להפחתת השעבוד לתכתיבים של מרכזי המפלגות הוותיקות. העיתון קבע כי הפעילות הסטודנטאילית תרענן את הזירה הפוליטית הקפואה בהנהגת מפא"י, וכי 'טובה טעות אחת משלהם [הסטודנטים] מעשרה תכתיבי מפלגות'.²³ נראה כי 'הארץ' ביקש לצמצם את המעורבות המפלגתית, בעיקר של מפא"י, בהנהגת הסטודנטים, מאחר שראה בה סממן לקיפאון בעמדותיהם של הסטודנטים, שעד אותה

ראש הממשלה לוי אשכול. בישיבת ממשלה הוחלט על הקמת ועדת חקירה מצומצמת. ראו: 'התנגשות בין שוטרים לסטודנטים בירושלים', הארץ, 6 במאי 1966; 'הפגנת הסטודנטים בירושלים נגד אדנואר הותקפה בגסות על ידי שוטרים חמושים', על המשמר, 6 במאי 1966; 'לוי אשכול יציע לממשלה להקים ועדת חקירה על ההתנגשויות בירושלים', הארץ, 8 במאי 1966; 'אשכול מינה ועדת חקירה להתנגשויות עם הסטודנטים', שם, 9 במאי 1966.

18 'ברוך שהחיינו', העולם הזה, 11 במאי 1966.

19 'ישוב: הצנזורה', הארץ, 27 בפברואר 1967.

20 בדצמבר 1966 פרסם המגזין 'בול' כתבה על מעורבותם לכאורה של סוכנים ישראלים ברציחתו של המדינאי המרוקני הגולה בן ברקה בשנת 1965. בשער העיתון הודפסה הכותרת 'ישראלים בפרשת בן-ברקה?'. הפרסום היה מנוגד להוראות הצנזורה ונעשה מבלי ליידעה. העיתון הוחרם, ועורכיו נשפטו בסודיות לשנת מאסר ושחררו לאחר ארבעה חודשים. ראו: א' אשד, 'עוז יעוז נגד העיתונאים', באתר 'ארץ הצבי', http://www.faz.co.il/story_1761

21 'נפסלה קריקטורה בעיתון הסטודנטים', הארץ, 27 בפברואר 1967.

22 'התעוררות שיש לעודד', הארץ, 5 במרס 1967.

23 שם.

על המשמר

יום 1 ס' א"ר תשנ"ו 6 במאי 1946 Friday 6 May
שנה כ"ג / No. 6941 Vol. XXIII

הפגנת סטודנטים בירושלים נגד אדנאר הותקפה בגסות על-ידי שוטרים ממושים

מאת יצחק שורן, מב. על המשמר
הפגנת סטודנטים בירושלים נגד אדנאר הותקפה בגסות על-ידי שוטרים ממושים. הפגנת אלפים ביום שישי בלילה האחרון נגד אדנאר הותקפה בגסות על-ידי שוטרים ממושים. הפגנת אלפים ביום שישי בלילה האחרון נגד אדנאר הותקפה בגסות על-ידי שוטרים ממושים. הפגנת אלפים ביום שישי בלילה האחרון נגד אדנאר הותקפה בגסות על-ידי שוטרים ממושים.

על המשמר

הקידה החמה

המנהיגים של סטודנטים בירושלים קיימו ישיבה ביום שישי בלילה האחרון. הם דנו על הפגנת אלפים ביום שישי בלילה האחרון נגד אדנאר. הם דנו על הפגנת אלפים ביום שישי בלילה האחרון נגד אדנאר.

דרישות דיון בכנסת

סופרו המרלמנטרי של הארץ מוסיף שתי הצעות דחופות לסדר היום והגישו אמש ליו"ר הכנסת, אה"כ אסתר רביא-נאור (בח"ל), לזו מכתב בהפגנה, הריצה למר התנגדות המשתרה בעת הפגנת מ"ט סטודנטים נגד ביקור אדנאר. הנני דורשת לחלוח ליו"ר דחוף בכנסת את הבעיה, התנגדות המשתרה ב"ה הפגנה הניל"ה, מר אורי אבנרי (העו"ד) ניסח הצעתו הדחופה ל- סדר היום - "השתוללות המשתרה באוניברסיטה, ופגיעה בחופש האקדמי". ביום ב' לפנה"ש תכריע נשיאות הכנסת, אחרי מגע עם ממשלה אשר תדון ביום א' בסוגייה וגם בהשלכותיה המרלמנטריות, על שאלת דחיית ההצעה הניל"ה, על תכיר בחיטות ההצעה הניל"ה, אם בכנסת ביום ג' או ביום ד'.

מחאת הסטודנטים בתל-אביב

אגודת הסטודנטים של אוניברסיטת תל אביב הכריזה אמש לתפסיק היום הלימודים לחצי שעה ולכנס אסיפת סטודנטים כללית כמחאה על הכאת סטודנטים בירושלים בשעת התפגנה נגד ביקורו של ד"ר אדנאר באוניברסיטת העברית.

בישיבת ועד דחופה שהתקיימה קודם לכן בבית הסטודנט בתל אביב, הוחלט "להביע חזקה במא"ב בק הסטודנטים בירושלים נגד התייחסות הממשלה למתלכלת לחופש ה"ה הפגנה הביטורי של הסטודנטים בן כותלי האוניברסיטה".

מבקש עזרה רדיאיו

ד"ר יחזקאל כהן, דיוקן הסטודנט טים, סונה בבקשה אל המורים וה" סטודנטים שהיו אומלול עזרה רדיאיו להתנגשויות בין השוטרים לסטודנטים, להקשר עמו בהקדם באוניברסיטה.

נעצרו מפגינות בתל-אביב

שבע נשים שהפגינו אמש ברח' דיונוף בח"א נגד ביקור אדנאר - נעצרו על ידי המשטרה.

המפגינות שהתהלכו בקטע שבין דח' פרישמן לככר דיונוף, נשאו בידיהם בשם המפלגה הקומוניסטית

בעת הפגנה לרגל ביקור אדנאר באוניברסיטה

התנגשות בין שוטרים לסטודנטים בירושלים

נפגעו 22 איש - משלחת סטודנטים התקבלה בביקור אצל אשכול; החליטו להשבית הלימודים עד יום א'

מאת נתן ריבון, סופר, דהארץ/ירושלים
התקבלה ששקע של סטודנטים שביקשו להפגנת נגד ביקורו של ד"ר קונראד אדנאר באוניברסיטה העברית, תחלה אתמול להתפגנת ועם של מאות סטודנטים נגד המשתרה שהסחערה על המפגינים באלות ופגיעה אחרים מהם במהלומות קשות.

אדנאר - אורח וד"ר גולדמן

רגעו הרוחות בענין

מאת סופר
בצד הישראלי הגרמני נמשכו הורה ההדיות בעקבות שוית-הש אשכול והקאנצלר-לשעבר אדנאר שלשום עדיין נרמו ממקורות גרמנים, כי "כך אי אפשר ל" המשיך"; אתמול, כמדומה, רגעו הרוחות.

הישראלים מדגישים כנראה שיש לרשות את החבל אחרי שנמתח כבר עם ער יצונו, בעוד שהגרמנים כנדה מים עצמם כי "המגיפה שקבע במדינה אשכול נגעה מישראלים של גיות פנים."

גם הקאנצלר אדנאר נאלץ בשיעור לרשות דברים שלא מצאו חן בעיניו, כדי לשייך את הקואליציה שליו, אחר גרמנו אחד.

בציי השחרות הסטודנטים מסרו, כי בהתנגשויות נפצעו 12 סטודנטים מהם שניים - מר דוד נאור ומר אביגדור ברטוביץ - המארפזים עדיין בבית החולים. לדברי המשטרה נפגעו 10 שוטרים.

מדינת הודות עם הסטודנטים בירושלים שלחו פלמטידי הפגנות, אוניברסיטת תל-אביב ואוניברסיטת בריאן.

היתה זו הפעם הראשונה בחולות האוניברסיטה העברית שבתחום זה קאמפוס שלה התחוללו התנגשויות חריגות בין כוחות משטרה והמורים בקטנות ומגינים לבין סטודנטים בני ערים שתחיקו ביד אחת כרוזת מ"י האה נגד אדנאר ובד"ר שבת אה ספיר הימורה והמחברות שלהם. ה"שבתות דלוימורים כמחאה על התנגדות המשטרה הש"י

לשבת-לסוגיאליים - אהות עפיים

על המשמר

מאת סופר
ההגות וההגות המשתרה ב"ה הפגנה הניל"ה, מר אורי אבנרי (העו"ד) ניסח הצעתו הדחופה ל- סדר היום - "השתוללות המשתרה באוניברסיטה, ופגיעה בחופש האקדמי". ביום ב' לפנה"ש תכריע נשיאות הכנסת, אחרי מגע עם ממשלה אשר תדון ביום א' בסוגייה וגם בהשלכותיה המרלמנטריות, על שאלת דחיית ההצעה הניל"ה, על תכיר בחיטות ההצעה הניל"ה, אם בכנסת ביום ג' או ביום ד'.

מאת נתן ריבון, סופר, דהארץ/ירושלים
התקבלה ששקע של סטודנטים שביקשו להפגנת נגד ביקורו של ד"ר קונראד אדנאר באוניברסיטה העברית, תחלה אתמול להתפגנת ועם של מאות סטודנטים נגד המשתרה שהסחערה על המפגינים באלות ופגיעה אחרים מהם במהלומות קשות.

בציי השחרות הסטודנטים מסרו, כי בהתנגשויות נפצעו 12 סטודנטים מהם שניים - מר דוד נאור ומר אביגדור ברטוביץ - המארפזים עדיין בבית החולים. לדברי המשטרה נפגעו 10 שוטרים.

מדינת הודות עם הסטודנטים בירושלים שלחו פלמטידי הפגנות, אוניברסיטת תל-אביב ואוניברסיטת בריאן.

היתה זו הפעם הראשונה בחולות האוניברסיטה העברית שבתחום זה קאמפוס שלה התחוללו התנגשויות חריגות בין כוחות משטרה והמורים בקטנות ומגינים לבין סטודנטים בני ערים שתחיקו ביד אחת כרוזת מ"י האה נגד אדנאר ובד"ר שבת אה ספיר הימורה והמחברות שלהם. ה"שבתות דלוימורים כמחאה על התנגדות המשטרה הש"י

מאת סופר
ההגות וההגות המשתרה ב"ה הפגנה הניל"ה, מר אורי אבנרי (העו"ד) ניסח הצעתו הדחופה ל- סדר היום - "השתוללות המשתרה באוניברסיטה, ופגיעה בחופש האקדמי". ביום ב' לפנה"ש תכריע נשיאות הכנסת, אחרי מגע עם ממשלה אשר תדון ביום א' בסוגייה וגם בהשלכותיה המרלמנטריות, על שאלת דחיית ההצעה הניל"ה, על תכיר בחיטות ההצעה הניל"ה, אם בכנסת ביום ג' או ביום ד'.

מאת נתן ריבון, סופר, דהארץ/ירושלים
התקבלה ששקע של סטודנטים שביקשו להפגנת נגד ביקורו של ד"ר קונראד אדנאר באוניברסיטה העברית, תחלה אתמול להתפגנת ועם של מאות סטודנטים נגד המשתרה שהסחערה על המפגינים באלות ופגיעה אחרים מהם במהלומות קשות.

בציי השחרות הסטודנטים מסרו, כי בהתנגשויות נפצעו 12 סטודנטים מהם שניים - מר דוד נאור ומר אביגדור ברטוביץ - המארפזים עדיין בבית החולים. לדברי המשטרה נפגעו 10 שוטרים.

מדינת הודות עם הסטודנטים בירושלים שלחו פלמטידי הפגנות, אוניברסיטת תל-אביב ואוניברסיטת בריאן.

היתה זו הפעם הראשונה בחולות האוניברסיטה העברית שבתחום זה קאמפוס שלה התחוללו התנגשויות חריגות בין כוחות משטרה והמורים בקטנות ומגינים לבין סטודנטים בני ערים שתחיקו ביד אחת כרוזת מ"י האה נגד אדנאר ובד"ר שבת אה ספיר הימורה והמחברות שלהם. ה"שבתות דלוימורים כמחאה על התנגדות המשטרה הש"י

מאת סופר
ההגות וההגות המשתרה ב"ה הפגנה הניל"ה, מר אורי אבנרי (העו"ד) ניסח הצעתו הדחופה ל- סדר היום - "השתוללות המשתרה באוניברסיטה, ופגיעה בחופש האקדמי". ביום ב' לפנה"ש תכריע נשיאות הכנסת, אחרי מגע עם ממשלה אשר תדון ביום א' בסוגייה וגם בהשלכותיה המרלמנטריות, על שאלת דחיית ההצעה הניל"ה, על תכיר בחיטות ההצעה הניל"ה, אם בכנסת ביום ג' או ביום ד'.

מאת נתן ריבון, סופר, דהארץ/ירושלים
התקבלה ששקע של סטודנטים שביקשו להפגנת נגד ביקורו של ד"ר קונראד אדנאר באוניברסיטה העברית, תחלה אתמול להתפגנת ועם של מאות סטודנטים נגד המשתרה שהסחערה על המפגינים באלות ופגיעה אחרים מהם במהלומות קשות.

בציי השחרות הסטודנטים מסרו, כי בהתנגשויות נפצעו 12 סטודנטים מהם שניים - מר דוד נאור ומר אביגדור ברטוביץ - המארפזים עדיין בבית החולים. לדברי המשטרה נפגעו 10 שוטרים.

מדינת הודות עם הסטודנטים בירושלים שלחו פלמטידי הפגנות, אוניברסיטת תל-אביב ואוניברסיטת בריאן.

היתה זו הפעם הראשונה בחולות האוניברסיטה העברית שבתחום זה קאמפוס שלה התחוללו התנגשויות חריגות בין כוחות משטרה והמורים בקטנות ומגינים לבין סטודנטים בני ערים שתחיקו ביד אחת כרוזת מ"י האה נגד אדנאר ובד"ר שבת אה ספיר הימורה והמחברות שלהם. ה"שבתות דלוימורים כמחאה על התנגדות המשטרה הש"י

עת שיקפו בעיקר את הקונסנזוס החברתי והפוליטי. בתהליך זה הוא היה מוכן לקבל גם התעצמות של קולות המחאה והביקורת של הסטודנטים. הביקורת המשמעותית של העיתון כוונה לשמרנותם של הפרופסורים, שאינם נותנים 'עידוד ותמיכה' לפעילות פוליטית בקרב הסטודנטים ומשאירים את הזירה למפלגות.

תגובות ראשונות של הסגל האקדמי על חוסר הנחת ההולך וגובר בקרב הסטודנטים קראו למעורבות הפרופסורה על ידי תיווך והנחיה מגבוה של הסטודנט הנבון. בכך ביקשו הפרופסורים להסביר לסטודנטים את המציאות ולהקנות להם כלים לכינון פוליטיקה סטודנטים 'נכונה'. גישה אחת של טיפול בחוסר הנחת של הסטודנטים אימצה את הסטראוטיפ של הסטודנט הסביל וקראה להשתלבותו במאבק דורי של מי שהוגדרו כ'בעלי השקפת עולם צעירה' באוניברסיטה. בריאיון ל'ניצוץ' מראשית 1966 הביע העיתונאי והמרצה למשפטים בשלוחת האוניברסיטה העברית בתל-אביב ד"ר אמנון רובינשטיין הסתייגות מכך שפוליטיקה אקדמית היא עסק בלעדי של הפרופסורה, וקרא לפוליטיזציה של הפעילות הסטודנטאית, שנתפסה בעיניו כחלק מהכשרתו של הסטודנט כאזרח, בצד הכישורים הפרופסיונליים הנרכשים במהלך הלימודים. הוא קרא לשיתוף פעולה בין הסטודנטים לפרופסורה במסגרות מאורגנות: 'זה אבסורד שכמעט ולא קיים באוניברסיטה פורום פוליטי רציני – פרלמנט, ביטאונים פוליטיים, זה חייב להיות. שנית, הצטרפות לארגונים השואפים להשיג מטרות חברתיות או פוליטיות, פעילות פוליטית במסגרת מפלגות או תא עצמאי [...] עליו להשתדל לשנות את החברה לפי מה שהוא חושב לנכון וצודק'.²⁴

פרופ' יחזקאל דרור מהמחלקה למדע המדינה הציע ב'ניצוץ' במאי 1967 גישה שמרנית מזו של רובינשטיין. הוא קבע תנאים מוקדמים לקיום פוליטיקה סטודנטים 'מוצדקת', כגון עמידה ברמה אינטלקטואלית גבוהה הנדרשת מנציגיה של אינטליגנצייה צעירה, פעילות אחראית השוקלת את טובת הכלל ולא רק את האינטרס העסקני הסטודנטאלי הצר, ועיקרון של חדשנות בלתי מחייבת – פעילות הסטודנטים צריכה להתקיים מלכתחילה במישור הרעיוני בלבד, מאחר שאין היא נתבעת לאחריות מהותית מצד פעיליה ועל כן היא פריווילגיה ייחודית. עקרונות אלה נועדו להמעיט מן הקסם המהפכני שאפף את מחאת הסטודנטים מדרום אמריקה, שהפכו לדעתו לציבור סוער ומשולהב. דרור ייחס אופי בלתי מרוסן זה ל'מדינות מפגרות אחדות' שקיים בהן צורך ממשי להגן על זכויות יסוד. הוא הדגיש שהפוליטיקה הסטודנטאית היא חלק מהחוויה הלימודית הכוללת, שהפעילים מתפקדים בה כמתלמידים, ומכאן שרמת אחריותם נמוכה יותר, ועל כן ראוי להם 'להצניע לכת מבחינת ההערכה העצמית ולהימנע מיומרה'. לפעילותם הפוליטית כשלעצמה אין השלכות ממשיות, וחשיבותה אך ורק בהיותה 'החוויה החינוכית של דור האינטליגנצייה הצעיר' שמתוכו יצמחו מנהיגי העתיד.²⁵

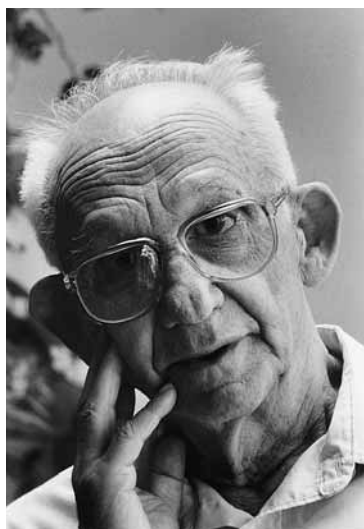
שתי הגישות של אנשי הסגל שיקפו דימוי דומה של הסטודנט. שניהם הניחו כי אין בעתיד הנראה לעין סיכוי ממשי לגיוס המוני של סטודנטים לפעולות מחאה מסוג הפעולות המתקיימות בחו"ל. שניהם גם קראו לפרופסורה לעודד פעילות פוליטית בקרב הסטודנטים, כחלק מרוח הנעורים

24 א' רובינשטיין, 'לוחם אקדמי', ניצוץ, 24 בינואר 1966.

25 י' דרור, 'סטודנטים ופוליטיקה', ניצוץ, 11 במאי 1967.

המאפיינת את הקמפוסים במערב או כשלב בחוויה לימודית שתעשיר את כישורי הסטודנט כאזרח פעיל. דגם הפעולה של עידוד פעילות פוליטית בחסות מגנוני ריסון ופיקוח של הפרופסורה קיבע את דימוי הסטודנטים כמי שנזקקים להנחיה מצד בעלי הסמכות בהיכנסם לעולם המורכב של עיסוק בתחום הפוליטי.

יהושע אריאלי
(צילום: חיים גולדנברג)

ההשקפה שהסטודנט הפעיל פוליטית הוא מתלמד והפרופסור משמש לו מנחה או חונך, באה לידי ביטוי גם במישור המעשי. בראשית 1966 הוקמה מסגרת התדרינות משותפת לסטודנטים ולפרופסורים שכונתה 'הפורום' ובהמשך 'הגורן'. גוף זה הורכב ממרצים ומסטודנטים והם ניהלו דיונים משותפים בנושא שנבחר מראש. לאחר שגובשו הדעות בנושא ונודעו לכל חברי 'הפורום' נערך דיון פומבי. הפרויקט שיקף את רצון האוניברסיטה לקיים פרלמנט סטודנטים לאחר שכשלו ניסיונות קודמים לעשות זאת. בתפקיד יושב הראש שימש פרופ' יהושע אריאלי, שגרס כי הגוף נועד לאפשר דיון חופשי ולכאורה בלתי הייררכי בין סטודנטים למרצים, וכי 'לא הורגשה תחושת הבחנה בין המורים לתלמידים [...] הדיונים התנהלו בחופשיות ובהרגשה של הרפתקה'.²⁶ חבר 'הגורן' ד"ר ישראל קולת סבר כי זהו מכשיר חינוכי שמתמידים בו יחסי מורה תלמיד, 'מוסד שבו התלמידים לומדים דרך דיון דמוקרטי הדדי, ושדרכו ידע הציבור בארץ מהי דעת הסטודנטים בבעיות'.²⁷

ג. אוירת משבר: 'אדוני ראש הממשלה, אתה משקר ביודעין!'

אחד השינויים המשמעותיים שהתחוללו בהסתדרות הסטודנטים בשנת 1966 היה ניצחון קואליציה של תאים בלתי מפלגתיים שנקראה 'ליכוד'. קואליציה זו הדיחה את תא מפא"י, ששלט בהסתדרות שנים ארוכות, ומשלב זה אימצו הסטודנטים רטוריקת מחאה שהלכה והחריפה, ושזיהתה את הממשלה כיעד לביקורתם. אחת מפעולותיה הראשונות של הסתדרות הסטודנטים בהנהגה החדשה הייתה ארגון ההפגנה בקמפוס בגבעת רם במהלך ביקורו של אדנאואר. בעקבות אירוע זה כתב הסטודנט יואב הירש ב'עולם הזה' כי 'השינוי הרציני שחל אצלנו, הסטודנטים, הוא לא כל כך באופייני, כמו בהנהגתנו'.²⁸ הסתדרות הסטודנטים ארגנה באותה שנה גם הפגנת סטודנטים כנגד כוונת להעלאת שכר הלימוד. הסטודנטים המוחים צעדו לקריית הממשלה ולרחבת הכנסת, ונקטו דפוס של מאבק ישיר במנהיגי המדינה ולא בהנהלת האוניברסיטה. על השלטים ובעלונים שחולקו בעת ההפגנה נכתב: 'אין ככוונתנו להיכנע. דברי הגיון ושכנוע אינם פועלים, כנראה, על הממשלה. נעביר אפוא את המאבק לפסים אחרים. רק יחד נתגבר!'.²⁹

26 'פורום' – צעד ראשון, ניצוץ, 6 בפברואר 1966.

27 ישיבה פנימית ראשונה של 'הגורן' לשנת 1967, 1 בפברואר 1967, אא"ע, תיק 301.

28 מכתב למערכת, העולם הזה, 24 במאי 1966.

29 מנשר מטעם הסתדרות הסטודנטים, 30 באוקטובר 1966, אא"ע, תיק 31.

בראשית 1967 פורסם דוח פיננסי שהצביע על ליקויים בניהול הכספי של האוניברסיטה. בתגובה על כך הפיצה הסתדרות הסטודנטים כרזות וגילויי דעת שבהם תבעה לשתפה בניהול. הסטודנטים טענו שלאוניברסיטה לא היה בסיס מוסרי לדרוש העלאה בשכר הלימוד לאחר שבזוה כספים ונתנה לכאורה הטבות מופרזות לעובדי מנהלה שפרשו.³⁰ ביקורת זו והתביעה שנתלוותה לה נענו בשלילה מוחלטת מצד הנהלת האוניברסיטה. הרקטור רוטנשטרייך הבהיר לסטודנטים שאין בסמכותם לחוות דעה בנושאים הקשורים בניהול האוניברסיטה, ועוד פחות מכך לדון בהם עמו.

אין ברעתי להיגרר אחרי ניסיונכם לחרוג ממה שהוסמכתם עליו ולעשות את עצמי פרטנר להתדיינות על עניני הנהלת האוניברסיטה עם הסתדרות הסטודנטים [...] אין אני יכול שלא להעיר הערה של מורה שאינה דווקא הערה של מי ששותף להנהלת האוניברסיטה: בין שאר הדברים ש'תורת המידות' עשויה ללמד הוא ענין שנגעתי בו בסעיפים הקודמים של הערותי, כלומר ענין של נימוס. וכן שיהא אדם יודע מה שמכותו ומה מקומו במערכת של עניינים ויחסים. האמור על אדם יחיד אמור גם על קולקטיב – והדברים ארוכים.³¹

רוטנשטרייך גרס כי שיתוף הסטודנטים מייצג דגם ניהולי הדומה ל'קולוניה של מורים ותלמידים' ברוח ימי הביניים, דגם שמהווה איום על פעילותה התקינה של 'אוניברסיטה מאורגנת בתקופה המודרנית'.³²

ב-2 במרס 1967 נענה ראש הממשלה לוי אשכול להזמנת תא מפא"י באוניברסיטה והופיע לפנייהם.³³ חודשים ארוכים ניהלה הסתדרות הסטודנטים משא ומתן עם לשכת אשכול על הופעתו לפני הסטודנטים. יושב ראש הסתדרות הסטודנטים שיגר הזמנות אחדות ללשכת אשכול, עד שבחודש אוקטובר 1966, בפגישה בין השניים, סוכם סופית דבר הביקור. ימים ספורים לפני הביקור פורסמה הודעה רשמית ולפיה אשכול יבקר באוניברסיטה כאורה תא מפא"י ולא בהזמנת הסתדרות

נתן רוטנשטרייך
(צילום: דוד חריס)

הסטודנטים כפי שסוכם. אנשי מפא"י בהסתדרות הסטודנטים אספו ומיינו מראש את השאלות שביקשו סטודנטים להציג לראש הממשלה, ואת האספה ניהל יושב ראש תא מפא"י באוניברסיטה אברהם (בורנשטיין) ברקת.³⁴ לקראת סוף הביקור נשאל אשכול מדוע הסכים להופיע כאורה תא מפא"י ולא כאורה הסתדרות הסטודנטים, והשיב כי מעולם לא הוזמן על ידי הסתדרותם. יושב ראש ההסתדרות עלס דוברונסקי קרא בתגובה: 'אדוני ראש הממשלה, אתה משקר ביודעין!'.³⁵

30 'חבר הנאמנים של האוניב' העברית יתבקש לבדוק את המינהל בה', הארץ, 6 בפברואר 1967.
 31 רוטנשטרייך אל יושב ראש הסתדרות הסטודנטים ע' דוברונסקי, 20 בפברואר 1967, אא"ע, תיק 310.
 32 רוטנשטרייך אל א' קאופמן, 1 באוקטובר 1967, אא"ע, תיק 31.
 33 'אשכול נשאל מדוע אינו מתפטר', הארץ, 7 במרס 1967.
 34 'מכחיש שאשכול לא הוזמן להופיע בפני הסטודנטים', הארץ, 8 במרס 1967.
 35 'אשכול נגד הסטודנטים', העולם הזה, 15 במרס 1967. כותרת המשנה: 'קריאה בלתי-זהירה של יו"ר הסתדרות הסטודנטים נתנה את האות להסתערות כללית של מפא"י באוניברסיטאות'.

קריאה זו זכתה לחשיפה תקשורתית רבה: הביקור נדון ביומני החדשות, בעיתונים, ודוברונסקי היה לשיחת היום גם מחוץ למדשאות הקמפוס.³⁶ נשיא האוניברסיטה אליהו אילת שיגר איגרת התנצלות רשמית לראש הממשלה, ובמקביל נשלח מכתב נזיפה חריף ליושב ראש הסתדרות הסטודנטים. בהודעתו לעיתונות הדגיש הנשיא כי 'האוניברסיטה העברית גאה על הזכות הניתנת לכל הנמנים על אוכלוסיית המורים והתלמידים גם יחד להביע באופן חופשי את דעותיהם. ברם, חופש זה – אין פירושו התנהגות גסה ופגיעה במי שלא יהיה, ובייחוד באישיות רמת-מעלה כראש הממשלה'.³⁷

הנהלת האוניברסיטה קיימה דיונים ביחסיה עם הסתדרות הסטודנטים ועם העומד בראשה. רקטור האוניברסיטה רוטנשטרייך נפגש לשיחה עם דוברונסקי והציע לו להתפטר מתפקידו. 'אני מודה לך על השיחה הידידותית', כתב דוברונסקי לרקטור, 'ועל הצעתך הידידותית אותה שקלתי מספר פעמים. אולם החלטתי שבשל נימוקים שונים לא אוכל לקבלה. כפי שציינת, ההחלטה היא מצפונית, ואינני מתכחש למצפונית'.³⁸ בשיבת הוועד הפועל נאלץ הנשיא אילת להודיע כי יושב ראש

הסתדרות הסטודנטים נבחר על ידי ציבור הסטודנטים, 'ואין האוניברסיטה יכולה לבטל מינוי זה מעל לראש בוחריו'.³⁹ עורך דין חיים קרונגולד, חבר הוועד הפועל, הציע שבמקום לפטר את יושב ראש ההסתדרות תופסק ההידברות עמו: 'דוברונסקי הוכיח כי אינו שולט בלשונו ואינו ראוי להיות מוכר על-ידי האוניברסיטה כנציג הציבור במו"מ עם הסטודנטים. עמדה זו תשמש אזהרה לצעירים חמומי מוח'.⁴⁰

גינזיים לדוברונסקי נשמעו גם מציבור הסטודנטים, ובראשם נציגי תא מפא"י, שקראו להדחתו.⁴¹ מועצת הסתדרות הסטודנטים התכנסה לדיון בנושא, אולם לא הושג הרוב הנחוץ להדחה והוסכם על פרסום גינוי פומבי.⁴² מאמר המערכת של העיתון 'ניצוץ' קבע כי 'עלס

דוברונסקי חטא, לא למר לוי אשכול, הוא חטא למדינת ישראל. הוא העליב את המדינה שבראשה עומד מר אשכול. בכל מדינה בה שלטת מסורת מסודרת של מינהל ציבורי, בה מתפטר שוגה בשל משגים שעשה, היה על מר דוברונסקי ללכת. לא לאפריקה, אלא ללימודיו, לבחינותיו ולביתו'.⁴³

36 'מוזכירו של אשכול מגנה את יו"ר הסתדרות הסטודנטים', הארץ, 9 במרס 1967; ד' גולדשטיין, 'סטודנטים במבוך', מעריב, 17 במרס 1967.

37 אילת אל דוברונסקי, 9 במרס 1967, אא"ע, תיק 310; 'דוברונסקי יוצא בשליחות לאפריקה', הארץ, 9 במרס 1967.

38 דוברונסקי אל רוטנשטרייך, 10 במרס 1967, אא"ע, תיק 310.

39 פרוקול ישיבת הוועד הפועל, 14 במרס 1967, אא"ע, תיק 310.

40 קרונגולד אל יו"ר הוועד הפועל, 28 במרס 1967, אא"ע, תיק 310.

41 'גם יו"ר הסתדרות הסטודנטים צריך קצת שכל! התפטר! האוניברסיטה איננה שוק וגם לא תהייה!', מרס 1967, אא"ע, תיק 310, כרוזי תא מפא"י.

42 'מועצת הס' הסטודנטים גינתה התנהגות דוברונסקי', דבר, 16 במרס 1967.

43 ד' קולין, 'דבר העורך', ניצוץ, מרס 1967.

אליהו אילת,
נשיא האוניברסיטה
העברית

ד. דיונים נטולי השפעה

הרקטור ניסה לשפר את יחסי ההנהלה עם הסטודנטים במסגרות שונות, ובראשן הוועדה המשותפת למרצים ולסטודנטים שהקים באותה עת. נוסף על כך התקיימו מפגשים לא רשמיים בהשתתפות נשיא האוניברסיטה. יזמות אלה נועדו לטהר את האווירה ונתפסו כאמצעי לטשטש את הריחוק ההיררכי בין הפרופסורים לנציגי הסטודנטים. ואולם הסטודנטים חברי הוועדה המשותפת לא היו נציגים של הסתדרותם. במכתב שהזמינם להצטרף לוועדה הרגיש רוטנשטרייך: 'אין אתם מופיעים בוועדה כנציגים של התלמידים או באי כוחה של הסתדרות הסטודנטים. פנייתי אליכם היא אישית, ואני בטוח שעל פי עקרון זה תסכימו לפעול בוועדה זו'.⁴⁴ לראשות הוועדה מונה ד"ר יעקב לורך, אולם הרקטור היה פעיל בבחירת חבריה, ופעולות הוועדה תואמו על ידי לשכתו.⁴⁵

יעקב לורך

סטודנטים חברים בוועדה המשותפת העלו את הרעיון לשתפם בהחלטות אקדמיות וניהוליות 'כפי שהדבר נהוג באוניברסיטאות בארצות הברית'.⁴⁶ אחדים מן המרצים חברי הוועדה סברו כי 'הכלל האלמנטארי של זכות הטיעון שיש לכל אדם, חל גם על עניין זה, וכי יש לאפשר לסטודנטים להשמיע את דעתם בכל דיון הנוגע להם ולדרך לימודיהם'. עם זאת לא הוסכם על בחינה ממשית של רפורמה במבנה הניהולי של האוניברסיטה, לאחר שחברים אחדים התנגדו לכך בטענה ש'ההוראה ומסלול הלימודים הם עניינם הבלעדי של המורים, והתערבות תלמידים בתחום זה טומנת בחובה סכנה'.⁴⁷

פעילות הוועדה המשותפת נתפסה כהצלחה, ולאור זאת הציע דיקן הסטודנטים להקים ועדות דומות בכל הפקולטות.⁴⁸ אך צעדים ממשיים במישור זה נעשו בעיקר בפקולטות למדעי החברה ולמשפטים, ובוועדות אלה הודגש כי יש להגביל את סמכותם ואת משקלם של הסטודנטים בקבלת החלטות.⁴⁹ במקביל לכך הורגש שיפור ביחסי הנהלת האוניברסיטה עם ראשי הסתדרות הסטודנטים. כשנבחר בנימין היימן לתפקיד יושב ראש הסתדרות הסטודנטים, בתחילת מרס 1968, כתב לו הרקטור מכתב ברכה: 'בנג' היקר! אני פונה אליך בשמך האזרחי ומקווה שאינך מקפיד על כך. אני מברך אותך באופן אישי ורשמי כאחד, ומקווה שתעמיק את עבודת הסתדרות הסטודנטים ותעלה את רמתו של הסטודנט היחיד וכציבור'.⁵⁰ נשיא האוניברסיטה אילת הזמין את יושב ראש הסתדרות הסטודנטים וחבריו לארוחת היכרות. 'היתה זו

44 רוטנשטרייך אל הסטודנטים המוזמנים לשמש כחברים בוועדה המשותפת, 5 בפברואר 1967, אא"ע, תיק 301.

45 זמן קצר לאחר תחילת פעילות הוועדה תבעה הסתדרות הסטודנטים להשתתף בה, ובסוף 1967 הוזמנו נציגיה לוועדה.

46 ועדת מורים ותלמידים, 19 בדצמבר 1967, אא"ע, תיק 301.

47 שם.

48 הוועדה המשותפת למורים ולתלמידים, 10 בינואר 1968, אא"ע, תיק 310.

49 מועצת הפקולטה למשפטים, 10 בינואר 1968, אא"ע, תיק 301; הוועדה המשותפת בפקולטה למשפטים, 20 במרס 1968, שם.

50 רוטנשטרייך אל היימן, 3 במרס 1968, אא"ע, תיק 310.

עבורנו הזדמנות להיפגש ולשוחח עם הנהלת האוניברסיטה בפגישה לא רשמית, כתב היימן במכתב תודה, 'אנו מקווים שפגישה זו היא רק חוליה בשרשרת, מאחר ולדעתנו פגישה בלתי-פורמאלית אחת, כמוה כעשר ישיבות "רשמיות"'.⁵¹ חודשים ספורים אחר כך קיבלה התקרבות זו ביטוי פורמלי. 'אני שם לב לכך', כתב הנשיא לרקטור, 'שהקורטוריון [חבר הנאמנים] של הטכניון החליט לצרף אליו שני נציגים של ציבור הסטודנטים. אני רואה בזה מעשה נכון שבא בעיתו. הייתי מציע שאף אנו נלך בדרך זו'.⁵²

ואולם בשעה שהציע הנשיא לדון בשיתופם הסמלי של סטודנטים בחבר הנאמנים הלך והתברר כישלונה של הוועדה המשותפת של המרצים והסטודנטים שפעלה בחסות הרקטור. מרצים וסטודנטים כאחד הרבו להיעדר משיבותיה, וביוני 1968 כתב לורך לרקטור על אכזבתו: 'אי שביעות הרצון מפעילות הוועדה נובעת מהיותה מכוונת לעבר "דיונים" ולא לעבר "פעולה"'. יש להבטיח נוהל הפעלה יעיל, החל משלב המינוי של הוועדה וגמור בסדרי מזכירות וכל הכרוך בכך'.⁵³ באוגוסט 1968 התכנסה בפעם האחרונה הוועדה בראשות לורך, ולאחר פגישה זו שיגרו חבריה לרקטור מכתב התפטרות.⁵⁴ מסקנת הרקטור הייתה שהוא ירכז את פעילות הוועדה בעתיד ויימנע מלתת לה סמכויות ברורות. עד סוף שנת הלימודים תשכ"ט נערכו עוד פגישות ספורות של הוועדה, והסטודנטים התעמתו בהן בגלוי עם הרקטור. במאי 1969 התפטר היימן מהוועדה, ובמכתבו לרקטור פירט את אכזבתו מנושאי הדיונים, מאי יעילותן של הישיבות ומהערך המועט שמייחסים הפרופסורים בוועדה לדברי הסטודנטים.⁵⁵ הסטודנטים לא אהדו את פעולת הוועדה והעלו זאת לסדר היום: 'הסטודנטים אינם זקוקים לבמה פיקטיבית נוספת של "ליבון בעיות", אלא לגוף משותף בעל יכולת תרומה מעשית לוויכוח, בהתאם לתפיסה הכוללת של מורי ותלמידי האוניברסיטה. נושא זה של אפשרות הכרעה בתחומי היסוד של פעילות האוניברסיטה (כולל בוועדות אקדמיות טהורות!) חייב להיות מושכל ראשון במאבק הסטודנטים'.⁵⁶

לפני סיום כהונת רוטנשטרייך ביקש חבר הנאמנים לצרף אליו את יושב ראש הסתדרות הסטודנטים ואת סגנו, בתוקף תפקידם. חברות זו הקנתה לנציגי הסטודנטים השתתפות (ללא זכות הצבעה) בדיוני הוועד הפועל של האוניברסיטה.⁵⁷ מיכאל אבן-ארי, שהיה בעבר סגן נשיא, שיגר מכתב לרקטור וקבע כי הגיעה השעה לצרף סטודנטים לסנט ולמועצות הפקולטות.⁵⁸ רוטנשטרייך, שעד יומו האחרון בתפקיד דבק במדיניות ההפרדה בין סגל אקדמי לסטודנטים, השיב: 'אני אישית מתנגד להשתתפותם של סטודנטים במוסדות האקדמיים של האוניברסיטה, אולם העניין הוא לא בסמכותי'.⁵⁹

51 היימן אל אילת, 17 במרס 1968, אא"ע, תיק 310.

52 אילת אל רוטנשטרייך, 23 ביוני 1968, אא"ע, תיק 301.

53 לורך אל רוטנשטרייך, 17 ביוני 1968, אא"ע, תיק 301.

54 לורך לרוטנשטרייך, 21 באוגוסט 1968, אא"ע, תיק 301.

55 היימן אל רוטנשטרייך, 25 במאי 1969, אא"ע, תיק 301.

56 ב' לשם (סגן עורך העיתון), 'טור ראשון', פי האתון, 4 בפברואר 1969.

57 נשיא האוניברסיטה אברהם הרמן ליו"ר הסתדרות הסטודנטים עמי שפירא, 4 באפריל 1969, אא"ע, תיק 310.

58 אבן-ארי אל רוטנשטרייך, 4 באפריל 1969, אא"ע, תיק 310.

59 רוטנשטרייך אל אבן-ארי, 7 באפריל 1969, אא"ע, תיק 310.

ה. היערכות לקראת משבר

הנהלת האוניברסיטה ניצבה כעת במצב חדש: מאמצע שנת 1969 תבעו הסטודנטים לשנות את מעמדם כחניכים סבילים ולהפוך לשותפים מלאים בהכרעות אקדמיות וניהוליות. בהשראת מרידות הסטודנטים בקמפוסים במערב אימצה הסתדרות הסטודנטים את התביעה לשיתופם בהנהלה כיעד מרכזי לפעילותה.⁶⁰ עם היבחרו לרקטור הביע כ"ץ נכונות לנקוט כלפי הסטודנטים יחס שונה באופיו מזה שנקט קודמו. הרקטור החדש קבע בריאיון בעיתון הסטודנטים כי 'לאור תסיסת הסטודנטים בחו"ל, יש לדון בדבר שיתופם של סטודנטים בהכרעות אקדמיות בכובד ראש'.⁶¹

הנחת העבודה של הנהלת האוניברסיטה הייתה כי מרידות הסטודנטים בחוץ לארץ משפיעות על הסטודנטים בירושלים, וכי לא ניתן לבודד את תביעות הסטודנטים לשיתופם בהנהלת האוניברסיטה מן התופעה העולמית של התפרעויות סטודנטים על רקע פוליטי וחברתי. לפיכך כבר מתחילת דיוניה של הנהלת האוניברסיטה בנושא, במסגרת הוועדה המתמדת, הוסכם שיש להיערך מראש להפגנות גדולות, לקבוע קווים אדומים למשא ומתן עתידי, ולהחליט כיצד לטפל במשבר שילך ויחריף. באותם דיונים גם עמדו על ייחודו של המקרה הישראלי, ונקבע כי הסטודנטים הישראליים 'מתמרדים רק כשמשו לוחץ עליהם ממש', לפי שהם 'מבוגרים בהרבה מתלמידים בארצות אחרות וכי בתחומים אחרים מוטלת עליהם אחריות כבדה'.⁶²

בקיץ 1969 מינה הרקטור ועדה מיוחדת בראשות הסוציולוג ד"ר יוסף בן-דוד, מומחה בעל שם בין-לאומי לחקר האוניברסיטאות המודרניות. הוועדה בחנה היבטים כללים של מרידות הסטודנטים בעולם ואת השלכותיהן האפשריות על המוסד האקדמי בארץ, והתוותה דרכים לטיפול במשבר.⁶³ משימתה המרכזית של ועדת בן-דוד הייתה לנתח את הזיקה בין מרידות הסטודנטים בחו"ל לתביעות הסטודנטים בירושלים ולהעריך מה הסיכויים שמאבקם יהפוך לאלים. מסקנתה העיקרית הייתה כי האיום הגדול ביותר אינו בתלונות הסטודנטים על טיב ההוראה ועל סדרי הלימוד, אלא דווקא בחיבור בין טענות אלה לתסיסה פוליטית וחברתית בקמפוס. הגם שתסיסה זו נראתה באותה שעה רחוקה, היו ככל זאת מספר גורמים שהומלץ לטפל בהם בתשומת לב יתרה.

אחת האבחנות ברוח של ועדת בן-דוד הייתה שאי השקט שהתעורר באוניברסיטאות במערב לא נבע מליקויים בסדרי ההוראה, שהיו עילה למחאה, וכי 'נושאים הקשורים בהוראה יכולים לשמש את המורדים כדי להצדיק את טענותיהם'. הוועדה נסמכה למשל על סקרי דעת קהל שנערכו

60 מ' עמירב (סגן יושב ראש הסתדרות הסטודנטים), 'מבט נוסף על אי-מדרנתו של הסטודנט הישראלי', פי האתון, 6 במאי 1969; ז' בן-יוסף, 'האם ימרדו הסטודנטים בישראל?', שם, 3 ביוני 1969; נ' פרברשטיין, 'מרי סטודנטים והשמאל החדש', שם, 17 ביוני 1969; א' גורדון, 'יחסי מורים תלמידים', שם, 9 בדצמבר 1969.

61 'הרקטור החדש פרופ' יעקב כץ לאחר בחירתו: יש לדון בכובד ראש בשיתופם של סטודנטים בהכרעות אקדמאיות', פי האתון, 12 במאי 1969.

62 הוועדה המתמדת, 27 ביוני 1969, אא"ע.

63 חברי הוועדה היו בן-דוד (יושב ראש), יוסף דן, מרטין זקס, יחזקאל כהן ואליהו שמיר. בכתב המינוי נקבע: 'הוועדה נתבקשה לברוק את מערכת היחסים בין האוניברסיטה לבין ציבור תלמידיה, לאור דרישת הסתדרות הסטודנטים לצרף את נציגיה לסינט ולמועצות הפקולטאות, ולאור הסכנה של שיבוש יחסים הקיימת היום בכל אוניברסיטה בעולם' (דוח הוועדה ליחסי האוניברסיטה והסטודנטים, אוקטובר 1969, אא"ע, תיק 310).

באוניברסיטאות בארצות-הברית, והסיקה שמהומות פרצו באוניברסיטאות ששביעות רצונם של הסטודנטים מהשירותים שניתנו להם בהן על ידי המרצים והסגל הפקידותי הייתה גבוהה למדי. יתר על כן, לא היה סימן שתקונים שנעשו לפי דרישות שהועלו בעת המהומות הובילו להרגעת המצב. סיבות המרד במערב, קבעה הוועדה, היו אפוא פוליטיות וקשורות בצמיחתה של 'תרבות נוער חדשה' המעוררת 'מדרנות כלפי ה-establishment, והיא מפיצה רומנטיקה אנטי-מדעית'.⁶⁴

הוועדה הסבירה כי התביעות לרפורמה באוניברסיטאות במערב ותלונות הסטודנטים על טיב ההוראה מצד אחד והתסיסה הפוליטית מצד אחר עשויות להשתלב בשני אופנים: ראשית, התסיסה הפוליטית עשויה לשמש כעילה להחרפת היחסים שבין מרצים לסטודנטים ולהעצים את תחושת הניגוד בין הצדדים, ובהמשך להפוך את התביעה לרפורמה באוניברסיטה ליעד אופרטיבי עבור קבוצות הלחץ בקמפוס. שנית, התסיסה הפוליטית עלולה להיות דגם לחיקוי עבור קבוצות של 'סטודנטים שוליים לפרוק כל עול של משמעת אינטלקטואלית ולזכות בפריבילגיות אקדמיות בצורה בלתי לגיטימית'.⁶⁵ יו"ר הוועדה הפנה את תשומת הלב למעורבות הסגל האקדמי הזוטר ('אסיסטנטים לסוגיהם'), שבעקבות צמיחתן המהירה של האוניברסיטאות עלה היקפו בהתמדה. הוא ציין כי קבוצה זו, שבן דוד אפיין כ'שרדה השלישית', בין הפרופסורים לסטודנטים, סובלת מבעיה של מעמד לא ברור, חוסר ודאות ותנאי העסקה ירודים, וצירוף זה דוחף אותה להצטרף למאבק הסטודנטים.

הוועדה קבעה שבקרב הנוער הישראלי 'אין רגשי מתח פוליטיים', ולכן הסיכוי הממשי להתפרצות מכיוון זה הוא נמוך. יתרה מזו, נראה כי הסטודנטים ככלל אינם סבורים שהאוניברסיטה היא 'גורם

אירוניה עצמית?
 פרסום ב'פי-האתון',
 נובמבר 1969

64 י' בן-דוד, 'המלצות בענין מערכת היחסים בין האוניברסיטה ותלמידיה', 6 באוגוסט 1969, אא"ע, תיק 310.

65 שם.

קשוח ומאיים'. עם זאת בקרב גורמי משנה, קרי 'סטודנטים שוליים' וה'שרדה השלישית', קיים איום פוטנציאלי על הסדר הקיים. ה'סטודנטים השוליים', הסבירה הוועדה, הם בעיקר סטודנטים 'שספק אם מפיקים תועלת מלימודיהם', ושהימצאותם באוניברסיטה היא תוצאה של 'נהירת ההמונים' למוסדות להשכלה גבוהה בשנים האחרונות. אליהם מצטרף מיעוט של סטודנטים מחוץ לארץ, 'אשר בחלקו התקשר כבר עם תנועות הסטודנטים הרדיקליות לפני בואו לכאן, שאינו נוטל חלק במעמסה של הגנת הארץ ושיש לו לעיתים קרובות בעיות רציניות של הסתגלות לארץ ולאוניברסיטה העברית'.⁶⁶ באשר לאסיסטנטים נקבע שבאוניברסיטה מועסקים בתור עוזרי הוראה 'אנשים בלתי מנוסים ובעלי הכשרה בלתי מספקת', ותנאי העסקתם נמוכים ביותר.

אחד ההיבטים המעניינים בעבודת ועדת בן-דוד הוא הדימוי הכללי של ציבור הסטודנטים שציירה בכואה לבחון את המשבר. מדימוי זה עולה כי האוניברסיטה התמודדה באותה תקופה עם שינויים בגודלה ובאופייה של אוכלוסיית הסטודנטים. התמורה המרכזית באופי אוכלוסייה זו הייתה מעבר מהומוגניות יחסית להטרוגניות. אולם למרות השינויים נקבע כי ביסודו של דבר 'הסטודנטים שלנו אינם חותרים למהפכה חברתית-פוליטית בארץ', וכי על האוניברסיטה להמשיך במדיניות של אי התערבות בפעילותם הפוליטית של הסטודנטים 'ולהתייחס אליהם כאזרחים עצמאיים ואחראיים, שאינם נזקקים לתיווכה של האוניברסיטה ביחסיהם לחוק ולסדר הציבורי'. בעוד שבארץ הסטודנטים הם 'ציבור של מבוגרים בעלי גישה אחראית ורצינית ללימודיהם', באוניברסיטאות המערב התפתחה שכבה רחבה של צעירים משכילים שהשתררה בקרבם ההרגשה כי 'לחברות שבהן הם חיים אין שום ערכים בעלי תוקף מוסרי'. אולם אף שציבור הסטודנטים בארץ 'חשוף ללחצים של דעת קהל הסטודנטים בחו"ל', הסיקה הוועדה כי 'המטרה הביטחונית ומטרות קולקטיביות אחרות שלגביהן קיים בחברה הישראלית קונסנסוס ניכר מהוות משקל נגד למגמות השוללניות שמשתררות בחו"ל'.⁶⁷

לצד שכבת הסטודנטים הבוגרת והאחראית זיהתה הוועדה התגבשות קבוצות חדשות של סטודנטים שיש 'לתת [להם] תשומת לב מיוחדת', משום שהם 'מתקשים למצוא את מקומם באוניברסיטה'. בקבוצות אלה נכללו סטודנטים שהוגדרו כתולדה של 'נהירת ההמונים', סטודנטים מחו"ל ומה שכונה 'בעיית התלמיד הערבי'.⁶⁸ הוועדה סברה כי אלו עשויים לחבור בעתיד ל'שרדה השלישית', כלומר לאסיסטנטים, ולהציג חזית של מחאה תקיפה מול מנהלי האוניברסיטה. בסיכומו של דבר קבעה הוועדה שללא קשר למידת הלגיטימיות של תביעות הסטודנטים, הרי 'כתוצאה מצרוף הגורמים האלה יש לצפות שהסטודנטים ינקטו בשיטות יותר תוקפניות'.⁶⁹

לצד קביעותיה בנושא הסיכויים להתפתחות מרד סטודנטים בישראל, נדרשה הוועדה להניח קווי יסוד למדיניות כמה שנוגע לתביעות הסטודנטים לשיתוף בניהול האוניברסיטה. בעניין זה היו באוניברסיטה שלוש גישות יסוד.

66 ש.ם.

67 דוח הוועדה (לעיל, הערה 63).

68 ש.ם.

69 ש.ם.

1. הגישה הפרוגרסיבית

גישה זו הונהגה על ידי דיקן הסטודנטים ד"ר יחזקאל כהן, שטען כי הסטודנטים בישראל אינם חותרים להפוך את האוניברסיטאות לזירות למאבק פוליטי וחברתי, ולפיכך אין חשש כי מאחורי דרישתם לשיתוף 'מסתתרות מטרות מחוץ ומעל לחיים האוניברסיטאיים עצמם'. גישה זו דחתה את התזה שקיימת 'התנגשות אינטרסים "אינהרנטית" בין מורי האוניברסיטה ותלמידיה, או בין המנגנון המנהלי והתלמידים'.⁷⁰ הדיקן הציג את הסטודנטים ואת סגל המרצים כ'שני שותפים במפעל אחד, שנבדלים בתפקידיהם בקשריהם למוסד, בגילם וכיו"ב, אולם לא מנוגדים בגישותיהם היסודיות למטרות האוניברסיטה והחינוך הגבוה'. הוא הציע כי לשם חיזוק האמון ההדדי בין הצדדים תונהג באוניברסיטה שקיפות מנהלית, וכך יתאפשר לסטודנטים להבין את מערכת השיקולים הכוללת שביסוד כל החלטה הנוגעת להם.

כדי לשפר את הקשרים בין השותפים הציע כהן לשתף את הסטודנטים במוסדות הניהול – לצרף את נציגיהם לוועד הפועל, לסנט ואף לוועדה המתמדת ולתת לנציגים אלה זכות הצבעה. עוד הציע שדיקן כל פקולטה יחליט על מספר הנציגים מקרב הסטודנטים שיוכלו לשבת במועצת הפקולטה ובוועדות ההוראה; לנציגי הסטודנטים תהיה זכות הצבעה בפורומים אלה למעט במה שנוגע למינוי מורים ולאישור סופי של תכנית לימודים. נוסף על צעדים אלה המליץ כהן למנות בכל פקולטה סגן דיקן לענייני סטודנטים, שיופקד על יחסי הפקולטה עם הסטודנטים. מעבר לכך הוצע לזמן את הסטודנטים לשיבות קבועות עם נשיא האוניברסיטה, המנכ"ל והרקטור. הצעות אלה התבססו על הכרה בערך הסמלי של 'עשיית צדק' בפומבי כאמצעי להוכיח כי קיימת 'נכונות לראות את ציבור הסטודנטים כשותף אחראי ומבוגר'.⁷¹

תומכי גישה זו האמינו כי מרד סטודנטים איננו גזרת גורל, וכי מוטב שלא להיכנס למאבק מיותר אם אפשר 'לוותר מראש מרצוננו הטוב'. תרומת הסטודנטים במוסדות ניהול, כגון הסנט, עשויה להועיל לתוכני הדיונים עצמם מפני שהם יוסיפו זווית ראייה חדשה, 'והדברים אשר נשמע מפייהם ישמשו לנו כמצפן'.⁷² תומכי הגישה הפרוגרסיבית גם הביעו חשש כי הגישה שנקטה האוניברסיטה עד אותה שעה עשויה להביא אותה לסוג של בידוד, וכי לא ייתכן שבשל שמרנותה תהיה האוניברסיטה 'אי בודד בעולם'.⁷³

2. הגישה השמרנית

המתנגדים לשיתוף סטודנטים בניהול האוניברסיטה גרסו כי מרד סטודנטים בישראל בוא יבוא, וכי תומכי הגישה הפרוגרסיבית משלים עצמם אם הם סבורים שכניעה לתביעות הסטודנטים תבטיח שקט בקמפוס.⁷⁴ יתרה מזו, הם טענו כי רעיון השיתוף הוא אפנה חולפת, וכי אין לעשות רפורמות

70 הצעת כהן בדיוני ועדת כן-דוד, 3 באוגוסט 1969, אא"ע, תיק 310. שם.

72 הוועדה המתמדת, 17 באוקטובר 1969, אא"ע.

73 הוועדה המתמדת, 6 בנובמבר 1970, אא"ע.

74 הוועדה המתמדת, 27 ביוני 1969, אא"ע.

מרחיקות לכת אף אם חלק מתלונותיהם של הסטודנטים מוצדקות. המתנגדים לרפורמות המוצעות קראו להיזהר מ'ניסיון של עסקנים בודדים ללכת בעקבות אופנה שנפוצה בחלקי תבל שונים, להגביר את יוקרתם האישית ולקדם את האינטרסים האישיים שלהם, ללא זיקה ממשית לאינטרסים המהותיים של הסטודנטים עצמם'.⁷⁵ על הטענה כי האוניברסיטה עשויה להיתפס כמוסד שמרני, וכי אין היא מתחדשת בדומה לאוניברסיטאות אחרות במערב, השיבו המתנגדים כי 'אין צורך להרחיק לכת בדרכי אחרים, מה גם ששיתוף סטודנטים בגופים מרכזיים לא הוכיח את עצמו בכמה וכמה ארצות'.⁷⁶ נוסף על כך הועלתה הטענה כי ביצוע רפורמות בעקבות לחץ ייתפס כהודאה פומבית בקיומו של משטר דיכוי באוניברסיטה.⁷⁷

אחת ההצעות המעניינות שהעלו בעלי הגישה השמרנית גרסה כי האיזונים מצד הסטודנטים שעלולים להיגרר לכדי אלימות הם עניין שהמשטרה צריכה לטפל בו. לפיכך במקום לשקול רפורמות בניהול מוטב להגדיר מחדש את מעמדה האוטונומי של האוניברסיטה בכל הנוגע למתרחש בשטחה, כדי לאפשר התערבות מהירה של שוטרים במקרה של חוסר סדר בקמפוס.⁷⁸ השתתפות קבועה של הסטודנטים בוועדות האוניברסיטה הציטירה בעיני הדוגלים בגישה זו כגורם שעלול לשבש את ההתנהלות התקינה של הדיונים. נוכחות, ולו סמלית, של סטודנטים עלולה להוביל לשינוי בלתי הפיך שיפגע ביכולת ההתבטאות החופשית של פרופסורים, וכתוצאה מכך יוקמו עבור הסגל מוסדות חלופיים, וכך תוסיף המערכת הניהולית להסתאב ולהסתבך.⁷⁹ פרופסורים רבים הביעו חשש מפגיעה בדיסקרטיות המאפיינת את דיוני הסגל, וקבעו שאין לשבש עיקרון זה.⁸⁰

נקודת המוצא של השמרנים לא הייתה זלזול בזכות הסטודנטים להביע את דעתם או דחייה כוללת של מיסוד ערוצי תקשורת בין סטודנטים לפרופסורים. נהפוך הוא, אחת הטענות במסגרת גישה זו הייתה ששיתוף סטודנטים יפגע קשות בתהליך הקמתן וביסוסן של הוועדות המשותפות למורים ולתלמידים שפעלו בתקופת רוטנשטרייך, ושזה עתה החלה להתברר תועלתן. הובע חשש כי ועדות אלה יהפכו להיות בלתי רלוונטיות מרגע שיתאפשר לסטודנטים להעביר נושאים בוועדים לדיון בוועדות האקדמיות של סגל האוניברסיטה.⁸¹ תומכי הגישה השמרנית תבעו ממנהלי האוניברסיטה לגלות עקביות ונחישות ולא לנסות למצוא פשרה בדמות הסכמה חלקית שתוביל לשיתוף סטודנטים בוועדות זוטרות, שכן 'אם יוחלט על שיתוף, מדוע לא ישותפו תלמידים גם בוועדה המתמדת ובוועדת הקבע?'.⁸²

לבסוף הועלתה הטענה כי הפרופסורים והסטודנטים כלל אינם 'שותפים למפעל אחר', אלא הם

75 הסתייגות ' בלום, נספח לדוח ועדת שילד, 4 בספטמבר 1970, אא"ע, תיק 301.

76 הוועדה המתמדת, 12 באוקטובר 1970, אא"ע.

77 מועצת הפקולטה למתמטיקה ולמדעי הטבע, 3 בדצמבר 1969, אא"ע.

78 הצעת פרופ' אליהו שמיר לדיוני ועדת בן-דוד, 6 באוגוסט 1969, אא"ע, תיק 310.

79 הסתייגות בלום (לעיל, הערה 75).

80 הוועדה המתמדת, 12 באוקטובר 1970, אא"ע; מועצת הפקולטה למדעי הרוח, 11 בפברואר 1970, שם.

81 הסתייגות בלום (לעיל, הערה 75).

82 הוועדה המתמדת, 12 באוקטובר 1970, אא"ע.

שני צדדים שקיימים ביניהם 'ניגודי אינטרסים' עקרוניים.⁸³ לא זו בלבד שאין לתת בידי הסטודנטים כוח הכרעה, אלא יש 'להבהיר שאין הם צד למשא ומתן'.⁸⁴ תרומת הסטודנטים בוועדות המשותפות מוגבלת להחלפת מידע בלבד,⁸⁵ ויש להישמר מהסדרים חדשים שעלולים להפוך את הביקורת של הסטודנטים לאמצעי להפעלת לחץ.⁸⁶

3. הגישה הפרגמטית

גישה זו באה לידי ביטוי ברוב הדעות והרעיונות שהועלו בדיונים, ועל פיה שילוב סטודנטים צריך להתקיים באופן מדורג ומבוקר תוך נטרול יסודות המחלוקת בין הצדדים. לפיכך אימצו בעלי גישה זו מרכיבים משתי הגישות האחרות וניסו להציג גישה גמישה משתי האחרות. עיקרי גישה זו הותוו על ידי ועדת בן-דוד. הוועדה סיכמה כי האמצעי המומלץ ביותר להפגת מתח ולמניעת סכסוכים בעתיד הוא חיזוק ערוצי התקשורת: 'בראש ובראשונה יצירת מכשירים שבאמצעותם אפשר יהיה לדון בחילוקי דעות ולפתור אותן בלא שיגרמו לסכסוכים רציניים [...] הגברת הקומוניקציה ושיתוף הפעולה בין מוסדות האוניברסיטה והסטודנטים [היא] האמצעי המבטיח ביותר למניעת סכסוכים'.⁸⁷ הוועדה מצאה כי ערוצי התקשורת התכליתיים הם הוועדות המשותפות בחוגי הלימוד השונים, בעיקר משום ש'ברוב הדברים הנוגעים לסדרי ההוראה והבחינות במקצוע מסוים יש לתלמידים הלומדים את המקצוע ניסיון מוחשי ונקודות ראות שחשוב לדעת אותן'. היא קבעה כי אין לתת לוועדות אלה כוח הכרעה, אך יהיה בסמכותן להגיש המלצות או להציע נושאים לדיון בוועדות האקדמיות של הסגל.⁸⁸ גישה זו אומצה על ידי הרקטור, ותמכו בה בן-דוד, דרור ופרופסורים מרכזיים אחרים. כ"ץ היה מודע היטב לכך שהמדיניות השמרנית מאפיינת את 'החברים שעדין מתנכרים למציאות החדשה'.⁸⁹ הוא הביע נכונות 'לנצל לטובה את ההתעוררות המורגשת'⁹⁰ ולהסדיר את סוגיית היחסים שבין המרצים לסטודנטים במישורים נוספים, כדוגמת העלאת רמת ההוראה.

בהציגו את ההסדרים החדשים בפני הפרופסורה הדגיש הרקטור כי 'למורים ולתלמידים מקום שונה במסגרת האוניברסיטה: יש שותפות, אך אין סימטריה. אפילו בדיון זה שמתנהל היום לא היו מרגישים הדוברים נוח לו היו נוכחים סטודנטים והיו נוצרים מעצורים של ביטוי'. עם זאת ציין כי 'האוירה ששוררת היום בעולם השפיעה גם עלינו', ולפיכך יש לתת לסטודנטים אפשרויות ביטוי, תוך פיקוח על ההסדרים 'בכך שיראו בהם צינורות של מגע בין שני הצדדים, ולא יותר'.⁹¹

83 הסנט, 11 בנובמבר 1970, אא"ע.

84 מועצת הפקולטה למתמטיקה ולמדעי הטבע, 3 בדצמבר 1969, אא"ע.

85 שם; הוועדה המתמדת, 12 באוקטובר 1970, אא"ע.

86 הוועדה המתמדת, 17 באוקטובר 1969, אא"ע.

87 דוח הוועדה (לעיל, הערה 63).

88 שם.

89 הוועדה המתמדת, 12 באוקטובר 1970, אא"ע.

90 הרקטור בסנט, 11 בנובמבר 1970, אא"ע.

91 הרקטור בפני מועצת הפקולטה למתמטיקה ולמדעי הטבע, 3 בדצמבר 1969, אא"ע.

ו. תגובות על החלטות ועדת בן-דוד, איום במרד ושוך המשכר

מסקנות ועדת בן-דוד, לרבות הצעותיה לדרכי התמודדות עם תביעות הסטודנטים, נדונו בוועדה המתמדת באוקטובר 1969. הוועדה אימצה את המלצות ועדת בן-דוד והנחתה את כלל הפקולטות והחוגים באוניברסיטה לסיים את כינון של ועדות משותפות ולהסדיר את נוהלי עבודתן בתוך המישה שבועות.⁹² הוועדה הסמיכה את היחידות השונות לקבוע את הרכב הוועדות ואת תחומי פעילותן בהתאם לגודל היחידות ולאופן עבודתן, וחייבה את ראשי הפקולטות לדווח לרקטור על התקדמותן.⁹³ הוחלט לצרף נציג סטודנטים לוועדת הערעורים ולהעביר מראש ליושב ראש הסתדרות הסטודנטים את סדר יומן של ישיבות הסנט כדי שיוכל לבקש להשתתף בדיונים. סוכם כי בחירת הסטודנטים לוועדות המשותפות תיעשה בתיאום עם דיקן הסטודנטים, ונקבע כי 'ש להקפיד על סדרי יצוג סטודנטים מתוך מגמה שהנציגים יהיו מתאימים לתפקידם' ולא 'על רקע פוליטי'.⁹⁴ במקביל להעברת ההנחיות על ההסדרים החדשים לראשי הפקולטות ובתי הספר התקיימו פגישות עבודה דו-שבועיות של יושב ראש הסתדרות הסטודנטים עם נשיא האוניברסיטה בהשתתפות חברי ועד הסתדרות הסטודנטים, נציגים ממנהלת האוניברסיטה ובהם דיקן הסטודנטים וסמנכ"ל האוניברסיטה.⁹⁵

ההסתדרות הסטודנטים הגיבה על ההסדרים החדשים בהסתייגות; היא תבעה שלסטודנטים תינתן זכות הצבעה בוועדות ההוראה, בסנט ובמועצות הפקולטות, והחריפה את איומה.⁹⁶ בד בבד פורסמו בשלהי 1969 ב'פי האתון' תלונות רבות של סטודנטים בנושאים הקשורים בהנהלת האוניברסיטה,⁹⁷ ובסוף דצמבר 1969 הזמינה הסתדרות הסטודנטים את חבריה להעלות על הכתב את תלונותיהם כדי לערוך 'ספר שחור' שיכלול 'ביקורת קונסטרוקטיבית בציפייה שביקורת זו תזכה לתגובה מתאימה'.⁹⁸ ה'ספר השחור' והדרישה המחודשת לשיתוף במוסדות האקדמיים היו התחלתו של מאבק מאורגן בתגובה על דוח הוועדה,⁹⁹ והתעורר הרושם שהנהלה נערכת לעימות חריף עם הסטודנטים שעלול לגלוש לפסים אלימים.¹⁰⁰

92 הוועדה המתמדת, 24 באוקטובר 1969, אא"ע.

93 החלטות הוועדה המתמדת בעניין שיתוף הפעולה עם התלמידים, 26 באוקטובר 1969, אא"ע, תיק 310.

94 שם.

95 זיכרון דברים מפגישה של נשיא האוניברסיטה עם הסתדרות הסטודנטים, 24 בדצמבר 1969, אא"ע, תיק 301.

96 'מאבק למתן זכות הצבעה בוועדות ההוראה', פי האתון, 25 בנובמבר 1969.

97 (1) 'סטודנטים יוצאי צרפת מוחים על קיפוח הצרפתי'; (2) 'התמרמרות על סגירת המלחחה בספריית מייזר'; (3) 'סטודנטים שחויבו לשמור יגישו צו על-תנאי נגד האוניברסיטה' (25 בנובמבר 1969); (4) 'אי סדרים בחוג להיסטוריה'; (5) 'עצומה לביטול לימודי יסוד' (2 בדצמבר 1969); (6) 'מחאה על דרישות חדשות ללימוד מ"א'; (7) 'סטודנטים לפעולה לאחר שהפקולטה למדעי הרוח לא פרסמה ציונים' (17 בדצמבר 1969); (8) 'עצומה לביטול השיעור מבוא לכלכלה'; (9) 'חסי מזלזל ועיכוב בקבלת אישורי ב"א לסטודנטים' (24 בדצמבר 1969).

98 'בעקבות גילויי פגמים ומחדלים בפקולטאות השונות החלה הסתדרות הסטודנטים בחקירה שתפורסם ב"ספר שחור"', פי האתון, 24 בדצמבר 1969.

99 'מפי האתון: שיתוף במוסדות אקדמיים', פי האתון, 31 בדצמבר 1969.

100 'חשש בירושלים ממרד סטודנטים – גובשו הצעות להזעיק משטרה לקמפוס', הארץ, 26 בדצמבר 1969; 'הסטודנטים חריפו מאבקם נוכח הסירוב לשתתף במוסדות האוניברסיטה בבירה', שם, 6 בינואר 1970; 'הסטודנטים בירושלים הודיעו על הקמת מטה פעולה', שם, 8 בינואר 1970; 'הסטודנטים בירושלים מסרו את טענותיהם ליו"ר ועדת החינוך', שם, 9 בינואר 1970.

יושב ראש הסתדרות הסטודנטים עמוס אהרוני דרש לכנס מיד במליאת הסנט ישיבה דחופה לדיון בתביעות הסטודנטים.¹⁰¹ בריאיון ברדיו הסביר אהרוני כי החלטת האוניברסיטה להקים ועדות משותפות למורים ולתלמידים לא בוצעה ברצינות הראויה. יחסם החשדני של המרצים להנחיות והיעדר נכונות לשיתוף פעולה מצדם הוביל לעיכובים בביצוע ההסדרים החדשים ואף לכישלונם. אהרוני ביקש להרגיע את חשש הפרופסורים מתביעות נוספות מצד הסטודנטים, והדגיש כי הסתדרותם איננה שואפת להוביל מהפכות.¹⁰² הרקטור פרסם הודעה לעיתונות ומסר כי ההודעה על כישלון ההסדרים היא שרירותית, וכי לא ניתן להעריך את יעילותם בטרם הסתיימה תקופת ההרצה, שנקבעה לשנה אחת: 'אין כל מקום להעלות הצעות חדשות לויסות המגע בין המורים והתלמידים וכן אין אפוא מקום לכנס את הסנט, והעניין לא יעמוד לסדר יומו עד סוף שנת הלימודים הנוכחית'.¹⁰³

במטרה לפוגג את אווירת המשבר שיגר הרקטור מכתב מיוחד למרצים והדגיש כי הידיעות על אי סדר באוניברסיטה הן מוגזמות, וכי העיתונים, ובראשם עיתון הסטודנטים, יצרו התמרמרות מלאכותית. כ"ץ קבע כי 'לשון האיומים' שנקטו מנהיגי הסטודנטים 'אינה אלא הד למה שנשמע בקמפוסים שמעבר לים', ותבע מסגל המרצים לתת שכם במאמץ המשותף:

לא נהפוך את האוניברסיטה לזירה של מהפכה מתמדת [...] במקום ששלטונות האוניברסיטה נשמעו לסגנון דבור זה הוא לא הביא להרמת קרנה של האוניברסיטה וממילא אף לא להתקנת מצב ציבור הסטודנטים, כי אם להרס, לתוהו ובוהו ולעתים לשיתוק גמור של תהליך הלימוד והמחקר. אין כל סיבה שאנו ניפול קורבן לסיסמאות שגונבו אלינו מארצות רחוקות – ולא מהמתקנות שבהן. שהרי לא בכל מקום השתלטה רוח האנרכיה ומוסדות גדולים באנגליה, בסקוטלנד, בסקנדינביה, בשווייץ ואף באמריקה הצליחו לשמור על מעמדן – שם העמידו ראשי המוסד את רצונם כנגד המסיתים, ומורי המוסד שמשו להם משענת בלתי מפולגת. אין כל סיבה שאנו לא ננהג כמותם.¹⁰⁴

עמדת הרקטור זכתה לתמיכה ב'הארץ'; העיתון האשים את הסטודנטים בליבוי אווירת משבר ללא סיבה ממשית וקבע ש'לא מיצו את הדרכים הפתוחות לפניהם ביעוץ לשלטונות האוניברסיטה'. נוסף על כך הואשמו הסטודנטים בכך שלא בחרו נושאים הולמים למאבק, ואף בניסיון להעתיק למציאות הישראלית רעיונות מיובאים.¹⁰⁵ הסוציולוג פרופ' זיגמונד באומן מאוניברסיטת תל-אביב

עמדתו של הסוציולוג זיגמונד באומן בכותרת ב'הארץ', 1970

"מרד הסטודנטים בארץ מלאכותי"

טוען פרופ' זיגמונד באומן מאוניברסיטת תל-אביב החוקר את שורשי התסיסה בחו"ל

דרכים שהתפתחות הבאה תלויה ב" תבונה פעינינו. הנוער ער לבעיות חברתיות ויש לדעת לכוונו לאפיקים רציניים. אך אם נתעלם מהתמוניות והחברתיות לא נצליח להגן על החב"י רח מפני סכנת התפרקותה ומפני זכנים קבועים ה מר לשיון והנחי להשלמה ולעודר סלוויזיה הכניות דנט יהיה מורד עבודותיו ויחזיר ועבות. בתקופת דנטים קורסים כ עיית באחד המ

101 'במכתב ששלח יו"ר ה"ה (הסתדרות הסטודנטים) לרקטור: דרישה לשיתוף מלא של נציגי הסטודנטים בסנט, מועצות הפקולטות וועדות ההוראה', פי האתון, 31 בדצמבר 1969.

102 תמליל תכנית הרדיו 'היום הזה', 28 בדצמבר 1969, אא"ע, תיק 310.

103 הודעת רקטור האוניברסיטה, 4 בינואר 1970, אא"ע, תיק 310.

104 כ"ץ אל מורי האוניברסיטה, 5 בינואר 1970, אא"ע, תיק 310.

105 'רעיונות מיובאים לא יפתרו את בעיות האוניברסיטה', הארץ, 7 בינואר 1970.

טען בריאיון לעיתון כי לא קיימים בארץ התנאים 'הנוחים להתגבשותם [של הסטודנטים] לכוה חברתי ופוליטי כפי שקרה בחוץ לארץ'.¹⁰⁶ תגובות שליליות הגיעו גם מציבור הסטודנטים. ההסתדרות לא הצליחה ליצור התגייסות המונית למאבק, וציבור הסטודנטים בירושלים נשאר אדיש.¹⁰⁷ סטודנטים מהטכניון הביעו הסתייגות מיעדי המאבק של הסטודנטים בירושלים,¹⁰⁸ וסטודנטים בירושלים טענו כי המאבק מנוהל בידי ראשי ההסתדרות ממניעים אישיים ופוליטיים וללא התחשבות באינטרסים של הסטודנטים עצמם.¹⁰⁹

מול הביקורת החיצונית והפנימית החלה הסתדרות הסטודנטים למתן את הקריאה למרד. במכתב לעיתון 'הארץ' הגיב חבר ועד הסתדרות הסטודנטים יגאל קם על ההאשמות כי הסטודנטים מנסים לחקות את עמיתיהם בחו"ל, ותמה 'האם יצאנו במלחמה נוסח הסטודנטים בברלין, פאריס או אוניברסיטת הרוורד?'.¹¹⁰ ממלא מקום יושב ראש הסתדרות הסטודנטים גדעון קוץ הפיץ בקרב המרצים מכתב שבו ביקש להבהיר את הסיבות למאבק ולהרגיע את חששות ההנהלה ממרד ומהשתלטות הסטודנטים על ניהול האוניברסיטה.¹¹¹ ברוח דומה הצביע עורך 'פי האתון' על הפרזה חסרת פרופורציות בתיאור המרד שבו התכוונה הסתדרות הסטודנטים לפתוח.¹¹²

נציגי הסטודנטים שבו לפגישות קבועות עם הנשיא, ובמקביל זורזה ההתארגנות בפקולטות להקמת ועדות משותפות. התלונות שנאספו להכנת ה'ספר השחור' רוכזו במכתב שבו שטח אהרוני לפני הרקטור 'שש בעיות עקרוניות' וביקש שיוקדש לנושא דיון בסנט.¹¹³ הרקטור דחה את בקשתו והמליץ להעלות את הבעיות הללו במסגרת הגופים החדשים.¹¹⁴ ממלא מקום יושב ראש הסתדרות הסטודנטים הודיע כי בשיחות עם דיקני הפקולטות הוסכם שסטודנטים שייבחרו מתוך הוועדות המשותפות יוזמנו לוועדות ההוראה ולמועצות הפקולטות. ולאחר שהשתתף בישיבת סנט בישר קוץ לסטודנטים כי 'במידה שהסטודנטים יוכיחו עצמם, יתכן כינוס הסנט עוד השנה לדיון בשיתוף מלא ושווה זכויות של נציגי הסטודנטים בכל הגופים האקדמיים'.¹¹⁵

ז. ועדת שילד ויישום מסקנותיה

בסוף שנת הלימודים תש"ל פעלו במרבית יחידות הלימוד באוניברסיטה ועדות משותפות. עם סיום תקופת ההרצה של ההסדרים שנקבעו עם אימוץ מסקנות ועדת בן-דוד, עמד הרקטור בהתחייבותו

106 'מרד הסטודנטים בארץ מלאכותי', הארץ, 18 בינואר 1970.

107 'הסטודנטים הירושלמי אדיש' – אינו שותף למאבק עסקניו לשילובם בסנאט האוניברסיטה', הארץ, 13 בינואר 1970.

108 'סטודנטים נגד שיתופם בסנאט', הארץ, 13 בינואר 1970.

109 "'אי השקט' בקרב הסטודנטים או "את זה אפשר היה למנוע" (מדור: מכתבים), פי האתון, 27 בינואר 1970.

110 'לא רעיונות מיובאים', הארץ, 9 בינואר 1970.

111 קוץ אל מורי האוניברסיטה, 8 בינואר 1970, אא"ע, תיק 310.

112 'מפי האתון: המרד', פי האתון, 20 בינואר 1970.

113 אהרוני אל כ"ץ, 1 בפברואר 1970, אא"ע, תיק 310.

114 כ"ץ אל אהרוני, 6 בפברואר 1970, אא"ע, תיק 310.

115 'הסטודנטים יוזמנו לוועדות ההוראה', פי האתון, 27 בינואר 1970.

הקים ועדה נוספת, הפעם בראשות ד"ר עוזר שילד, לבחינת רפואי עבודתן של הוועדות המשותפות ולהכנת המלצות להמשך שיתוף הסטודנטים.¹¹⁶ ועדת שילד הגישה את מסקנותיה בספטמבר 1970, והעיקרית שבהן הייתה כי 'החידוש של הוועדות המשותפות הצליח הן כעקרון והן בהתגלמויותיו המעשיות. נראה לנו שהדרך לבנות מערכת של שיתוף קבע בין סגל וסטודנטים היא בחיזוקן ופיתוחן של וועדות אלה'.¹¹⁷ עוד קבעה הוועדה כי הוועדות המשותפות בחוגי הלימוד היו יעילות מאלו שפעלו במסגרת הפקולטה, משום ש'רוב הנושאים בהם יכולים הסטודנטים לספק מידע חשוב לסגל הרי הם בתחום של היחידה הבסיסית'.¹¹⁸ הוועדה ציינה שרבים מהסטודנטים שללו את התערבות הסתדרותם בבחירת הסטודנטים לוועדות. הסתדרות הסטודנטים הסכימה שהסטודנטים בכל יחידה, מורכבת או קטנה, הם שיבחרו את נציגיהם לוועדות המשותפות, ושתפקיד הסתדרות הסטודנטים יצטמצם לתיאום ולהכוונה. החידוש הגדול בהמלצות ועדת שילד היה בהסדרת נציגות סמלית אך קבועה של סטודנטים במועצות הפקולטות מתוקף תפקידם בוועדות המשותפות.¹¹⁹

האגף השמרני התנגד להמלצות ועדת שילד. ד"ר יהודה בלום טען כי 'הדו"ח ממליץ אמנם בלשון עקיפין על חברותם של "שני יושבי הראש של הוועדה המשותפת" באחד או יותר ממוסדות הסגל [...] ברור שהמשמעות הממשית של קבלת המלצת הרוב תהיה, על אף הניסוח המוסווה של דו"ח הרוב, חברות קבועה של סטודנט בוועדת ההוראה ו/או מועצת הפקולטה'.¹²⁰ בלום חשש כי הדבר יפגע בוועדה המשותפת, שכן משעה שתיסלל לסטודנטים דרך לישירה למועצת הפקולטה לא יהיה עוד טעם בקיומה של הוועדה. נוסף על כך צפוי היה המהלך לפגוע ברפואי העבודה של מועצת הפקולטה ולאלץ את המרצים לחפש מסגרות חלופיות לרון באורח חופשי וללא התערבות הסטודנטים. 'בדינוי הוועדה', הוסיף בלום, 'הועלתה הטענה שאין עוד אפשרות שלא להמליץ על שיתופם של סטודנטים במוסדות הסגל, כיוון שבשנה האחרונה צורפו סטודנטים בפקולטות מסוימות כחברים במוסדות אלה. טענה זו אינה נראית לי, משום שמלכתחילה נועד ההסדר דאשתקד להיות הסדר מעבר בלבד, ואיני סבור שמן הראוי להסתמך עליו עתה כעל גורם שיצר מציאות שאין לשנותה עוד'.¹²¹

חברי הוועדה המתמדת הסכימו כי הוועדות המשותפות הן כלי חשוב, ושתועלתן עומדת מעל לכל ויכוח, וחיפשו נוסחה שתסדיר את סוגיית שילוב הסטודנטים בוועדות ההוראה ובמועצות הפקולטות. הנשיא אברהם הרמן התנגד ל'הליכה בדרכי ארצות אחרות בהן גרמו הדברים להרס', והציע שהיזמה לשיתוף תבוא מטעם הפקולטות בהתאם לגודלן ולצורכיהן.¹²² לאחר דיון החליטה הוועדה המתמדת

116 חברי הוועדה היו שילד (יושב ראש), י' בלום, לינה בן-דור, יחזקאל כהן, חוה לצרוסייפה, רמי רחמימוב. נשיא האוניברסיטה קבע בישיבת הוועדה המתמדת שהסמיכה את ועדת שילד שסכנת המרד לא חלפה, ו'שמתוך ניסיון השנה האחרונה למדנו, כי בקרב המורים והתלמידים יש מגמה להפוך את הקמפוס לזירה פוליטית' (הוועדה המתמדת, 19 ביוני 1970, א"ע).

117 דוח ועדת שילד, 4 בספטמבר 1970, א"ע, תיק 301.

118 ש.ם.

119 הוועדה המליצה כי בראש הוועדות המשותפות ביחידות המורכבות (דהיינו, ברמת הפקולטה) יעמדו שני יושבי ראש: סטודנט ואיש סגל (סעיף 2ב) ובתוקף תפקידם הם ישתפו במועצת הפקולטה (סעיף 4א).

120 הסתייגות בלום (לעיל, הערה 75).

121 ש.ם.

122 הוועדה המתמדת, 12 באוקטובר 1970, א"ע.

לאמץ את שיתוף הסטודנטים באופן מוגבל.¹²³ החלטות הוועדה המתמדת הובאו לאישור הסנט, והוא קבע כי סוגיה זו תוכרע על ידי דיקן כל פקולטה בנפרד, וכי גם הפעם ייושמו ההמלצות לתקופת ניסיון בלתי מחייבת של שנה אחת, כל זאת ללא מתן זכות הצבעה לנציגי הסטודנטים בוועדות.¹²⁴

"צפוייה התפוצצות מלמטה"

מזהירים נציגי הסטודנטים ביום עיון

מורים—תלמידים, היעלתה הסענה כי ה' פתרון צריך להיות פתרון רדיקלי וכי תפוצצות תלקיים לא ישיגו את המטרה. הובאה דוגמת המאורעות האחרונים בסני' ניו יורק ונסען כי לו היו בידי תלמידי הסני' ניו יורק כלים לפתרון בעיותיהם לא היה קורה מה שקרה.

במהלך הדיונים השמיע מיכאל קליין נר, יורי אגודת הסטודנטים בנדיא ביקר רת חריפה על אופי הדיונים בסנס החלי אביבו והירושלמי. לפענתו כפשיים כדי הם הדיונים העסיקים בבעיות הבעיות של צבור הסטודנטים, ובעוד הסנס עוסק בצנייני נוהל, מונח הוא את התשובה מכל — סיפול הונג באיכולות האניי ברטישה.

בדיון הזהיר הנציג הירושלמי, גדעון קר, כי אם לא יושג שיתוף פלא בפתרון כל הבעיות האקדמיות הפעיקות על הסטודנטים צפויה התפוצצות קרובה ביח"ט כי סטודנטים עם הנחלת האוניברסיטה, התפוצצות זו עלולה לגרום למהומות שי יתחילו בפקולטאות ולא יונחו מלמעלה. נציגי איי־השקט נראו כבר בפקולטה לי משפטים וכן חשים היטב במודת־הרוח הקיימת בפקולטאות למדעי הרוח. החב"ר וה, הסכנה סמונה במתרחש במישור הר' לוקאלי של התוגים השונים" אמר קין.

בניגוד לדעתו של ד"ר כהן טענן, כי התפוצצות התלקיים שנושגו, היינו שר' תוף הלקי במסודות האקדמיים וועדות

ביום עיון בבעיות אקדמיות שנערך באוניברסיטת הלא־אביב מעטם התאחדות הסטודנטים בישראל, השתתפו נציגי הסטודנטים המרצים וטנן שר' התינדן ד"ר שאקי.

הנס נוהל ע"י ד"ר יחזקאל כהן, דיקן הסטודנטים באוניברסיטה העברית. הנר שא המרכזי בדיונים היה בעיית שיתוף סטודנטים בהכרעות במוסדות אקדמיים.

בדיון אחרות נשא זה ניתנה הרצאת פתיחה ע"י אבי מלסקוב, הפנונה על ענייני סטודנטים במרכז ההסברה. בהר' אחרת הביא דוגמאות לשיתוף סטודנטים מחד, ומרידות סטודנטים שנגרמו בעסיין, של אי שיתוף. מאידך.

כותרת ב'פי־האתון/ צמבר 1970

הסתדרות הסטודנטים התמידה בתביעתה לזכות הצבעה לנציגיה,¹²⁵ אולם לא התארגנה לחידוש המאבק. בסדרת מאמרים בנושא 'רפורמות באוניברסיטה' שפרסם 'פי האתון' בסוף 1970 הוצג עקרון שיתוף הסטודנטים כחלק מגל השוטף את אוניברסיטאות המערב, שהכירו בצורך להנהיג בחיים האוניברסיטאיים ערכים של שוויון ודמוקרטיה:

שוב הגענו למסקנה הבלתי נמנעת, שזכותם של התלמידים ליטול חלק בהכרעות הן בצד המנהלתי והן בצד האקדמי. הסטודנטים חייבים לחתור לקראת הסרת המחיצות המלאכותיות בין תפקיד הסטודנט לתפקיד המורה באוניברסיטה. הן המורים והן התלמידים חייבים לקחת חלק פעיל בתהליך החינוכי בו חייבים להיות כולם מחנכים ומתחנכים. כל זאת בהנחה שבאוניברסיטה יש מקום לתהליך 'חינוכי' [ההדגשה במקור].¹²⁶

תגובת דיקן הסטודנטים הייתה כי אף שהמושגים דמוקרטיה ושוויון מקובלים בזירה הפוליטית, אין להחילם על האוניברסיטה, משום שאין היא מוסד פוליטי. הוא טען כי מימוש תפיסת השיתוף לפי העיקרון הדמוקרטי יגרום להתדרדרות מהירה של המוסד מבחינה אקדמית, והדבר יפגע גם בסטודנטים. הדיקן קבע כי מערכת היחסים בין הסגל לסטודנטים חייבת להיות מושתתת על ההכרה

123 'שני יושבי הראש של הוועדה המשותפת ביחידה מורכבת ייצגו את ענייני הוועדה בפני המוסדות האקדמיים של הסגל. המוסדות האקדמיים, היינו ועדת ההוראה או מועצת הפקולטה, יזמינו את יושבי הראש, אם דרך קבע ואם לפי טיב הנושאים, על־סמך הסדרים שיוסכם עליהם בין יושבי ראש הוועדות ויושבי ראש הגופים' (הוועדה המתמדת, 6 בנובמבר 1970, א"ע).

124 הסנט, 11 בנובמבר 1970, א"ע.

125 'הסנט החליט: הסטודנטים ישותפו במוסדות האקדמיים', פי האתון, 25 בנובמבר 1970.

126 'עזו לתמורה — באוניברסיטה', פי האתון, 8 בדצמבר 1970.

כי למרצה יש כישורים מיוחדים לתפקידו, וכי הוא נושא באחריות למילוי מטרות המוסד. כל ניסיון לטשטש את היסודות האלה יוביל בהכרח למסקנות מוטעות. באשר לאפשרות של מאבק הדגיש הדיקן: 'אני מתרשם לפעמים כי תלמידים מסוימים כמעט ומתביישים שבארץ לא היו מהומות. לא זרקו אבנים ולא שרפו בניינים. במקום רגש של גאווה, ושל כבוד עצמי, מתהלכים התלמידים האלה ברגשי נחיתות [...] בכל הדיונים המתקיימים בין התלמידים לבין עצמם, ובין התלמידים והמורים, יש להוציא מן הלקסיקון שלנו את הביטויים "מהומות", "מרידות" ודומיהם [ההדגשה במקור]. במציאות שלנו אין כל מקום למושגים כאלה ואין כל הצדקה להם'.¹²⁷

אימוץ מדיניות הרקטור הניב פרות חשובים. מעתה ובמשך תקופה ארוכה לא נקטה עוד הסתדרות הסטודנטים לשון איומים, בעיקר משום שהתנהגותה הייתה תנאי לכל צעד המשך של ההנהלה. הדבר בא לידי ביטוי בכך שהסתדרות נמנעה מלהביע תמיכה גלויה בפעילות הגוברת של תנועות השמאל שיי"ח ('שמאל ישראלי חדש') ו'מצפן' בקמפוס, לא הזדהתה עמן ולא סייעה להן.¹²⁸

המאבק האחרון בנושא השיתוף התנהל בראשית 1972, כשהסטודנטים למשפטים התארגנו נגד ראשי הפקולטה ואיימו בשביתה, לאחר שנדחתה תביעתם לקבל זכות הצבעה במועצה.¹²⁹ התאחדות הסטודנטים הארצית הביעה תמיכה גלויה במאבק; היא אף פרסמה מתווה חדש להרכב הוועדות המשותפות למורים ותלמידים – שכלל ייצוג שווה ומתן זכות הצבעה לסטודנטים ולאסיסטנטים בוועדות – ותבעה לשנת סטודנטים אפילו במינוי דיקנים וראשי חוגים.¹³⁰ הסתדרות הסטודנטים הצטרפה ל'מאבק המשפטים', ובישיבת ועד ההסתדרות הוחלט לדרוש ייצוג זכות הצבעה לסטודנטים בכל מוסדות האוניברסיטה.¹³¹ במקביל פרסם 'פי האתון' סקר שלפיו מרבית חברי הסגל האקדמי תומכים במאבק הסטודנטים.¹³² נקבעה סיסמה למאבק: 'לא שיתוף – אלא שותפות', אולם למרות החרפת הנימה, נראה היה כי הסתדרות הסטודנטים אינה מעוניינת בנתק עם הנהלת האוניברסיטה ובביטול ההסדרים הקודמים.¹³³

127 'תלמידים, מורים ודמוקרטיה: דיקן הסטודנטים מגיב על הסדרה "רפורמות באוניברסיטה"', פי האתון, 15 בדצמבר 1970.

128 תנועות אלה קיימו הפגנות ללא אישור דיקן הסטודנטים ונגד הפעילים בהן ננקטו הליכים משמעתיים, ראו: 'נזיפה לסטודנט אשר השתתף בהפגנת שיי"ח', פי האתון, 26 בינואר 1971. לעתים נרשמו עימותים אלימים בין פעילי שמאל לפעילי ימין בקמפוס, ראו: 'אלימות יזומה בקמפוס', שם, 17 בפברואר 1971. נראה כי נושא האקטיוויזם הפוליטי של השמאל בקמפוס תפס את עיקר תשומת הלב ב'פי האתון' במהלך 1971, בעוד שהמאבק לשיתוף הסטודנטים בהנהלת האוניברסיטה נדחק לשוליים. מאמר לוחמני של סטודנט למשפטים שקרא להקמת מטרות פעולה למהפכה לפי הדגם של הסטודנטים בצרפת, הובא לתשומת לבו של הרקטור, וזה סבר כי 'אין זה אלא הרהורי יחיד'; ראו: 'י' שפטל, 'Vive la Revolution', פי האתון, 2 ביוני 1971; תשובת כ"ץ על מזכר של הרמן, 6 ביוני 1971, אא"ע, תיק 310.

129 'המשפטים הכריזו על שביתה כללית בתגובה לדחייתה על הסף של תביעתם לקבלת זכות הצבעה במועצת הפקולטה', פי האתון, 16 בפברואר 1972.

130 'החלטת נשיאות התאחדות הסטודנטים בישראל', פי האתון, 21 בפברואר 1972.

131 'הסטודנטים למשפטים קיימו מצעד מחאה ועצרת בקמפוס; ה"ה והתאחדות הסטודנטים הצטרפה לתביעתם לקבלת זכות הצבעה', פי האתון, 21 בפברואר 1972.

132 'רוב המרצים בעד שיתוף סטודנטים בהכרעות', פי האתון, 21 בפברואר 1972.

133 'הדבר הגרוע ביותר שיוכל לקרות עכשיו הוא מצב של ניתוק מגע [...] המו"מ בין הסטודנטים למשפטים לרשויות הפקולטה חייב להתחיל מיד, בעיצומה של השביתה, ולשם סיומה המהיר' ('על השביתה', פי האתון, 21 בפברואר 1972).

ראשי ההסתדרות התבשרו על ידי הפרו־רקטור פרופ' משה שילה שהנהלת האוניברסיטה החליטה למנות ועדת משנה 'שתבדוק בדחיפות, ביחד עם נציגי הסתדרות הסטודנטים, את הדרכים להסדרת שיתוף זה'.¹³⁴ המתח שגאה איים לסחוף גם את הסטודנטים באוניברסיטאות בראילן ותל-אביב, והסטודנטים שבו למשוך את תשומת הלב הציבורית. סדרת מאמרים שהוקדשה לנושא בעיתון 'הארץ' הצביעה על ניכור גדל בין המרצים לסטודנטים ועל מצוקות יומיומיות בחיי הסטודנטים.¹³⁵

ועדת המשנה שנתבקשה לבחון דרכים להסדרת השיתוף קבעה כי הרקטור ויושב ראש הסתדרות הסטודנטים ימנו נציב לפניות סטודנטים, אשר יפעל 'כרשות עצמאית' במסגרת דיקנט הסטודנטים. לנציב תהיה סמכות לדון בענייני הוראה ומשמעת, לדרוש מידע ולגבות עדויות לצורך מילוי תפקידו. כמו כן הוסכם כי סטודנטים ישותפו 'בכל הועדות הנוגעות ישירות [ההדגשה במקור] לסטודנטים'.¹³⁶ מינוי נציב לפניות הסטודנטים אושר בישיבת הסנט באוגוסט 1972,¹³⁷ ובסוף שנה זו אישר הסנט שיתוף שני נציגים של הסטודנטים, ללא זכות הצבעה, במועצות הפקולטות ונציג אחד בוועדות ההוראה, וזאת באופן קבוע. הוחלט שסטודנטים יוזמנו לדיוני הוועדה המתמדת העוסקים בעניינים הנוגעים להם. כמו כן הוסדר שיתופם של נציגי הסטודנטים – יושב ראש הסתדרות הסטודנטים וסגנו – בדיוני הסנט וצירוף נציג הסטודנטים לוועדת הערעורים. אף מעמדן של הוועדות המשותפות למרצים ולסטודנטים בחוגים הוסדר, ונקבע כי הן ישתתפו בקביעת סדר יומן של הוועדות האקדמיות.¹³⁸

ביוני 1972, ערב סיום כהונתו כרקטור, הופיע כ"ץ בפני הוועד הפועל של האוניברסיטה וסיכם את הישגי הפרופסורה במאבק עם הסתדרות הסטודנטים, שהחל עוד לפני כניסתו לתפקיד. הוא הדגיש כי 'בעיית היחסים בין המוסד לסטודנטים העסיקה גם את דעת הקהל וגם את האוניברסיטה, אולם למרות כמה תופעות כגון "כיבוש" אולם הסנט¹³⁹ או השביתות בפקולטה למשפטים, לא נראה שהגל העכור מחו"ל אמנם הגיע אלינו'.¹⁴⁰

134 שילה אל יושב ראש הסתדרות הסטודנטים, מצוטט בפי האתון, 21 בפברואר 1972.

135 'מה מעיק על הסטודנטים', סדרת מאמרים, הארץ, 3-6 במרס 1972. ראו גם: 'רוח רעה', שם, 10 במרס 1972; 'ניכור בין הסטודנטים והאוניברסיטאות', שם.

136 מישיבת ועדת המשנה של הוועדה המתמדת עם נציגי הסתדרות הסטודנטים, 9 במרס 1972, אא"ע, תיק 310.

137 הרקטור החדש, פרופ' מ' רבין, בישר לראשי היחידות באוניברסיטה על החלטה זו וביקש מהם לשתף פעולה עם הנציב ולאפשר לו גישה מלאה למידע הנוגע לעבודתו. ראו: הרקטור אל הדיקנים ומנהלי בתי הספר, 24 באוגוסט 1970, אא"ע, תיק 310.

138 סיכום הוועדה המתמדת בדבר הסדר מערכת היחסים בין הסטודנטים לאוניברסיטה, חומר לעיון הסנט, 20 בדצמבר 1972, אא"ע, תיק 301; 'Provision for Co-operation between the University and the Student Body – Approved by the Senate', מסמך לעיון הוועדה האקדמית של חבר הנאמנים, אפריל 1973, אא"ע, תיק 301.

139 בלילה שבין ה'1 ל-2 במאי 1972 השתלטו כחמישים פעילים חברתיים, מחציתם סטודנטים, על אולם הסנט ותבעו שהאוניברסיטה תפרסם הודעה גינוי רשמית לפגיעה בחופש הביטוי, לאחר שהמשטרה אסרה על פעילי תנועת 'הפנתרים השחורים' להשתתף בהפגנות ה'1 במאי. הם הכריזו על הקמת התארגנות חדשה, 'תנועת ה'2 במאי', וקיימו ליל שימורים ובו דנו בעתיד המהפכה. הרקטור סירב להיענות לתביעתם של הפעילים, מתוך שמירה על העיקרון שלאוניברסיטה כמוסד אין עמדה פוליטית. הרקטור שהה בבניין המנהלה במשך הערב, ניהל מגעים עם ה'כובשים', והזהיר אותם כי שביתתם מסכנת את האוניברסיטה כולה. במשך כל אותו הלילה נמנע הרקטור מלהזמין את המשטרה ובכך להקנות לאירוע אופי אלים. תחת זאת אישר הכנסת מזון ושתייה לפעילים והתיר להם לעשות שימוש בציוד ההגברה שבאולם לצורך דיוניהם. המחאה התפוגגה מאליה בשעות הבוקר. חלק מהפעילים הועמדו לדין משמעתי

סיכום

באוניברסיטה העברית חל בשנות החמישים והשישים, כמו במוסדות אקדמיים רבים בעולם, גידול מהיר במספר הסטודנטים ובסגל האקדמי בחסות המדינה והציבור. בד בבד חלה התרחבות מתמדת בתחומי הידע שעסקה בהם האוניברסיטה, וזאת תוך הקמת חוגים חדשים, בתי ספר ופקולטות, וכן התרחבה התשתית המבנית והמנהלית. לגידול המהיר היו השלכות משמעותיות על דפוס היחסים בין חברי הסגל ועל הזיקות בין הפרופסורה לסטודנטים. הדיון שלפנינו עסק בסוגיה של שיפור דרכי התקשורת הפורמלית בין מרכיבי האוניברסיטה ובמיוחד במעורבות הסטודנטים בתהליכי קבלת ההחלטות במוסד האקדמי.

בדומה לממצאים של רינה שפירא וחוה עציוני-הלוי, נמצא כי ברוב שלביו של העימות נקטו הסטודנטים עמדות מתונות ולא חתרו ל'שבירת כלים'. מתינות זו יוחסה להיותם של הסטודנטים 'יסוד המשכי בחברה' ולנטייתם 'להשתלב באליטות הקיימות ללא זעזועים עמוקים'.¹⁴¹ הסטודנטים בישראל התאפיינו בקונפורמיות בסיסית ובהזדהות מהותית עם עקרונותיו של הממסד הפוליטי ועם אלו עם הממסד האקדמי. כפועל יוצא תפסו מרביתם את לימודיהם באוניברסיטה כאמצעי לניעות חברתית, ראו בתקופת לימודיהם חלק מתהליך שבסופו ישתלבו במסגרת החברה הקיימת, ולא ערערו ערעור מהותי על חלוקת התפקידים בחברה בכלל ובמוסד האקדמי בפרט.¹⁴² מאפיינים אלה באו לידי ביטוי גם במאבק הסטודנטים באוניברסיטה העברית. הסטודנטים לא העלו תביעה לכיטול המוסדות הקיימים ולא ביקרו את תפקידם הבסיסי. תחת זאת הם תבעו לחולל שינויים ארגוניים במוסדות הקיימים על מנת לתקן את מה שנראה להם כפגמים באופן תפקודם השוטף של מוסדות אלה ובהתאמתם למציאות ההווה. הסתדרות הסטודנטים העדיפה גישה רפורמיסטית על פני תפיסה מהפכנית, ולהעדפה זו היו השלכות על מגמת הפתיחות המתונה של הפרופסורה למול התביעות.

מן הדיונים בפרשת מעורבות הסטודנטים עולה שהסגל האקדמי שמר על כוחו ומרכזיותו בניהול האוניברסיטה. הפרופסורה פעלה לכל אורך המשבר על פי שיקול דעתה. קבוצה זו הייתה הגורם המרכזי בניהול המוסד כבר משנת 1935, כאשר הפכה לחלק אינטגרלי ממקבלי ההחלטות בנושאי התקציב ודרכי הניהול. נקבע אז כי הוועד הפועל – המוסד הניהולי המרכזי באוניברסיטה – יורכב מארבעה נציגי ציבור וארבעה אקדמאים, ושבראשו תעמוד אישיות שתהיה קשובה לצורכי האקדמאים.¹⁴³ שלושה עשורים וחצי לאחר מכן עדיין היו האקדמאים הכוח המרכזי, ולא מצאנו

בפני ועדת המשמעת, ואחרים המשיכו לצעדת מחאה לעבר משכן הכנסת, ושם פוורה ההפגנה באמצעות המשטרה. נציגות קטנה של מפגינים הוזמנה לטווח את טענותיה בפני יושב ראש ועדת הפנים של הכנסת. ראו: 'בקמפוס אפשר לשחק בדמוקרטיה ללא אלימות', ידיעות אחרונות, 4 במאי 1972; 'יחי החופש', דבר, 4 במאי 1972; 'כישוש אולם הסנאט', שם; 'אוניברסיטה תיהרס – הזהיר הרקטור את הסטודנטים שהשתלטו על אולם הסנאט', ידיעות אחרונות, 5 במאי 1972; 'הסערה באולם הסנאט', הארץ, 5 במאי 1972.

140 הוועד הפועל, 19 ביוני 1972, א"ע.

141 ר' שפירא וח' עציוני-הלוי, מי אתה הסטודנט הישראלי? תל-אביב תשל"ג, עמ' 203-204.

142 ש.ם.

143 א' כהן, 'מוסדות ניהול האוניברסיטה העברית, 1925-1948: תהפוכותיה של החתירה לאוטונומיה מוסדית מוחלטת', ח' לבסקי (עורכת), תולדות האוניברסיטה העברית בירושלים: התבססות וצמיחה, ירושלים תשס"ה, עמ' 3-70.

ראיות לכך שלגורם חיצוני לאוניברסיטה, דוגמת הממשלה, או לאישים מקרב המנהלים הציבוריים של האוניברסיטה הייתה השפעה משמעותית בסוגיית שיתוף הסטודנטים. הוויכוח בנושא השתתפות הסטודנטים בניהול האוניברסיטה התנהל בעיקרו סביב פונקצייה סמלית (symbolic function) של מעורבות. לא הסתדרות הסטודנטים ולא קבוצות אחרות ראו עצמן כראויות או בעלות יכולת למלא את תפקידיו של הסגל האקדמי. למרות המתיחות, שגלשה לעתים לפרובוקציות, התקיים הדיון בעיקרו בגבולות הסובלנות של הפרופסורה, שנדרשה לוותר על חלק לא משמעותי מעמדתה המונופוליסטית. הפרופסורה זיהתה את המוסד לחלוטין עם צרכיה, וניסיון לערער, ולו בעצמה נמוכה, על מוסכמה זו נתפס כזעזוע מקיף. בתקופת כהונתו של רוטנשטרייך כרקטור התייצבו בהדרגה ה'אויבים' זה מול זה. התעקשותו כי לסטודנטים אין ולא יהיה חלק בניהול האוניברסיטה הובילה להחרפה ולהתנצחות הדדית. בשיאה גרמה מתיחות זו לקרע פנימי בעמדת הפרופסורים, וחלקם התפטרו בהפגנתיות מוועדות המרצים והסטודנטים.

תקופת כהונתו של כ"ץ התאפיינה במאמץ לאחות את הקרעים בקרב הפרופסורה. הדיונים הפנימיים בוועדות בן-דוד ושילד, שבהם באו לידי ביטוי מכלול הדעות שרווחו בקרב הפרופסורה, אפשרו גישור וקביעה של עמדה מוסכמת. עם זאת כ"ץ הבין את חוסר התכלית שבאי שיתוף מוחלט של הסטודנטים, והחל בשילובם ההדרגתי והמותנה בוועדות אקדמיות ומנהליות על בסיס החלפת מידע והשפעה עקיפה על תהליכי קבלת החלטות. הרקטור יצר מצב שבו היה במוסדות הניהול ייצוג לעמדותיהם של הסטודנטים, ולשינויים אלה היה תפקיד חינוכי משמעותי והם גם הפחיתו את המתיחות ההדדית.